

SZAKDOLGOZAT

Dimény Zsolt

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Georgikon Campus
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet
Vidékfejlesztési Agrármérnök Bsc Szak

A ROMÁNIAI MUNKAVÁLLALÓK
FOGLALKOZTATÁSA AZ EURÓPAI UNIÓ MEZŐGAZDASÁGÁBAN

Belső konzulens: Dr. Poór Judit
egyetemi docens

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Matematika és
Természettudományi
Alapok Intézet
Matematika és Modellezés
Tanszék

Készítette: **Dimény Zsolt**
XRCMG2
levelező tagozat

Székelyudvarhely

2024

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
1.1. Témaválasztás indoklása	3
1.2. Célmeghatározás	5
2. Szakirodalmi áttekintés.....	6
2.1. Foglalkoztatáspolitikai – A mezőgazdasági munkaerőpiac sajátos világa.....	6
2.2. Szabad munkavállalás az Európai Unióban - szabályozás.....	8
2.3. A farmok, mezőgazdasági termelőegységek szerkezete az EU-ban.....	9
2.3.1. Farmok megoszlása méret szerint Uniós szinten.....	9
2.3.2. A gazdálkodók generációs megoszlása Európában.....	11
2.4. Az európai vidéki térségek és a mezőgazdaság súlya a foglalkoztatottságban .	12
2.5. Romániai munkaerő áramlása más-európai országokba.....	16
2.5.1. Munkavállalási sajátosságok Németországban, Hollandiában.....	18
2.6. A mezőgazdasági foglalkoztatottság Romániában, kiemelve a fiatalok jellemzőit	20
3. Alkalmazott módszerek (Anyag és módszer)	25
3.1. Megfigyelés.....	25
3.2. Kérdőív.....	26
3.3. Interjúk	27
4. Saját kutatás	28
4.1. Foglalkoztatottság a romániai Közép Régióban a mezőgazdaságban.....	29
4.2. Munkaközvetítő vállalkozás bemutatása	31
4.2.1. A külföldi szezonális munkavállaló útmutatója	33
4.2.2. A külföldi munkaközvetítés menete.....	34
4.2.3. A munkaközvetítők célcsoportjai	35
4.3. Külföldi munkával kapcsolatos kérdőíves felmérés eredményei	36
4.4. Interjú fiatal gazdákkal és gazdaszervezetekkel	45
4.4.1. Interjú a külföldön mezőgazdasági munkatapasztalatot szerzett fiatalokkal	45
4.4.2. Generációváltás és sikeres pályázatok.....	49
4.4.3. A Romániai Magyar Gazdaszervezetek Legnagyobb Társulása	50
5. Következtetések és javaslatok	56
5.1. Javaslatok.....	56
6. Összefoglalás	58
7. Irodalomjegyzék.....	60
8. Ábrajegyzék.....	63
9. Mellékletek.....	65
9.1. Kérdőív.....	65

1. Bevezetés

Szakedolgozatom témája a foglalkoztatottság a mezőgazdaságban, a külföldi mezőgazdasági munkavállalási szokások. Az agráriumban a foglalkoztatottság sajátos formái figyelhetők meg Romániában, Székelyföldön és Nyugat-Európában.

Bármely termelési rendszer működése elképzelhetetlen az emberi munka, emberi beavatkozás nélkül. Az emberi szükségletek kielégítésére alkalmas szolgáltatások termelési folyamataiban közös, hogy végrehajtásuk feltételezi a munkaerő biztosítását.

Szakedolgozattémám aktualitását az adja, hogy nagyszámú román állampolgár dolgozik külföldön a mezőgazdaságban, mely jelenség a többségében magyarok lakta régióban (Székelyföldre) is megfigyelhető. Majdnem minden családban akad olyan személy, aki hosszabb-rövidebb távon külföldön keresi a kenyerét. A fiatalok körében, a frissen végzettek számára is vonzó a nyugat-európai országokban kínált magasabb fizetés. Azon személyek, akik elvándorolnak, kis számban térnek haza, így a lakosság elöregedhet.

Egy ország munkaerő-forrása vagy munkaerő-potenciálja a törvényes munkaképes korú, illetve ténylegesen munkaképes személyek teljes számával kifejezhető. A potenciális munkaerő és az aktív munkaerő közötti különbséget a munkanélküliek és a különböző segélyeken és juttatásokon élők és ezáltal nem dolgozók jelentik.

Dolgozatom a mezőgazdaságban foglalkoztatott munkaerőt térképezi fel. Párhuzamba állítja a Hargita, Maros, Kovászna megyék, mint mikro régiók, Románia, mint az Európai Unió tagja és Hollandia, Belgium, Németország, mint fejlett nyugat-európai – szintén Európai Unió – országok mezőgazdasági ágazatban foglalkoztatott munkaerejét. A Brexit következtében az Egyesült Királyság kilépett az Európai Unióból, viszont a későbbi fejezetekben tárgyalt, korábbi évek statisztikáiban megjelennek az angol adatok is.

A munkaerő alatt, a helyi munkaerő és a bevándorló munkaerő arányát és szokásait vizsgálom, ezen belül kiemelten a fiatalok helyzetét emelem ki. Először egy általános mezőgazdasági foglalkoztatottsági képet nyújtok, azután ismertetem a romániai és székelyföldi helyzetet a saját kutatásomban primer és szekunder adatokkal.

Témaválasztásomat az is indokolja, hogy 2015 óta dolgozom munkaerő toborzó vállalkozásnál, mely főként Anglia és Skócia területére, és az utóbbi 3 évben Hollandiába és Belgiumba közvetít munkaerőt. Emellett 2020-tól a vidékfejlesztési agrármérnök szakon részletesen megismerkedtem a vidék társadalmi változásaival, és a mezőgazdaság hatásával

ezekre a közösségekre. Tanulmányoztuk az agrárgazdaságot és a vidékfejlesztést működtető intézményhálózatot, a hozzá kapcsolódó romániai, magyarországi és nemzetközi jogszabályi hátteret, valamint az Európai Unió agrárpolitikáját. Regionális elemzési módszerekkel vizsgáltunk NUTS2, valamint NUTS 3 térségeket. Üzleti tervezés dolgozatomban mezőgazdasági munkaközvetítő vállalkozást modelleztem. Szaktanácsadás, területfejlesztés, vidékfejlesztési tárgykból gyakorlati tudást is szereztünk farmlátogatásaink során.

Szakedolgozatom elkészítése során igyekeztem az egyetemi tanulmányaim alatt a vidékfejlesztésben, emberi erőforrás menedzsmentben, agrárpolitikában megszerzett ismereteimet és gyakorlati tapasztalataimat összegyűjteni és alkalmazni a választott téma alapos kibontásában.

1.1. Témaválasztás indoklása

Számos cikk foglalkozik az elvándorlással, a külföldi munka negatív hatásaival. Szakedolgozatom szakirodalmi áttekintésében ismertetem az 1989-es romániai rendszerváltás, a 2007-es Európai Unió csatlakozás utáni, és a mostani román és székelyföldi mezőgazdaság helyzetét a munkaerő szempontjából. Vizsgálom a külföldi munkavállalást, ezen belül a mezőgazdasági, hangsúlyosabban a kertészeti munkavállalást, rövid- és hosszú távú ott tartózkodásra Hollandiában és Németországban.

Bemutatok egy munkaközvetítő vállalkozást és a munkaközvetítés lépéseit.

A szezonális vagy hosszútávú külföldi mezőgazdasági munka az esetek számottevő részében munkaközvetítő cégek által történik.

A fejlett országok mezőgazdaságában a munkaerő-felhasználás fő jellemzői a következők az Európai Unió Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatósága szerint (EU DG Agriculture and Rural Development, 2023) :

- 1) A mezőgazdaságban közvetlenül foglalkoztatott népesség nagyon alacsony aránya annak köszönhető, hogy ezekben az országokban egy gazdálkodó különösen magas szintű termelési eszközökkel rendelkezik;
- 2) A mezőgazdaságban foglalkoztatott munkaerő a legtöbb esetben a gazdálkodóból és családtagjaiból, valamint nagyon kis mértékben (csak a mezőgazdasági szezonban) a foglalkoztatott munkaerőből áll;

- 3) A munkaerő korszerkezete viszonylag kiegyensúlyozott - ez annak köszönhető, hogy számos jogszabály támogatja és ösztönzi a fiatal mezőgazdasági termelőket (telepítési támogatások, kamattámogatott hitelek stb. nyújtásával);
- 4) A nyugat-európai mezőgazdaságban a munkaerő nemek szerinti összetétele azt mutatja, hogy a férfiak a mezőgazdasági munkaerő 65%-át, míg a nők 35%-át teszik ki, ebből körülbelül 23%-uk a mezőgazdasági termelő felesége.
- 5) A fejlett országokban a részmunkaidős munkaerő jelentős részét a mezőgazdaságban alkalmazzák. Ez a jellemző a mezőgazdasági üzemekben végzett munka családi jellegét mutatja, a családtagok más területeken dolgoznak teljes munkaidőben.
- 6) A fejlett országokban a hangsúly a mezőgazdasági munkaerő képzettségén van.

Mindezen jellemzők mellett a szakirodalmi áttekintés alapján látni fogjuk, hogy a nyugat-európai országokban szükséges a külföldi, mezőgazdasági területen foglalkoztatott munkaerő.

Egy primer kutatás keretein belül kérdőíves felméréssel és interjúkkal vizsgálom a Székelyföldről elvándorolt, majd visszatért mezőgazdasági munkások szokásait, céljait és esetlegesen a külföldi tapasztalat itthoni felhasználását. Dolgozatomban azokra a tényekre is rávilágítok, hogy a külföldön megszerzett tudást hogyan hasznosíthatják a Székelyföldre visszatérő egykori idénymunkások, milyen szervezetek nyújthatnak segítséget számukra. Ennek keretében a székelyföldi gazdák érdekképviselőinek, a Székely Gazdaszervezetek Egyesületének tevékenységét is bemutatom Becze István elnökkel készített interjúm alapján.

Szakedolgozat saját vizsgálatában a következő kérdésekre keresem a választ:

- Érdemes és jövedelmezőbb külföldön (Nyugat-Európában) dolgozni a mezőgazdaságban, mint itthon?
- Székelyföldön az agrárszektorban mennyire könnyű, vagy nehéz megfelelő munkaerőt találni és ehhez kapcsolódóan hogyan lehet fenntartani a mezőgazdasági vállalkozást?

A kapott válaszok alapján vázoló egy elképzelt javaslatot és végül összefoglalom a témát. A kapott eredményeim alapként szolgálhatnak a külföldi munkavállalóknak, hogy mennyire érdemes szezonmunkán dolgozni és hogyan lehet később Székelyföldön mezőgazdasági vállalkozást vezetni, milyen lehetőségek vannak napjainkban.

1.2. Célmeghatározás

A szakdolgozat célja bemutatni, hogy milyen munkavállalási szokások jellemzik a mezőgazdaságot európai, romániai, székelyföldi viszonylatban. Bemutatom, hogy lehetséges a külföldön megszerzett tapasztalatokat hasznosítani Székelyföldön, hogy lehet vonzóvá tenni a mezőgazdaságot a hazatérő fiatalok számára. Céлом az, hogy feltárjam azokat az irányvonalakat, ahol hatékonyan tudnak működni a mezőgazdasági vállalkozások, és a termelők profitot valósíthatnak meg.

2. Szakirodalmi áttekintés

Mizik (2018) Agrárgazdaságtan II című könyvében részletezi a mezőgazdasági munkaerő fontosságát, mint termelési tényező. "A munkaerőnek nemcsak az adott helyen és megfelelő mennyiségben, hanem minőségben is rendelkezésre kell állnia." (Mizik, 2018, p. 47)

Mizik a könyv mezőgazdasági munkaerőpiac fejezetében ismerteti az ágazat sajátosságait. A munkaerőpiac szezonális ingadozásokat tapasztal a növénytermesztésben, különösen a vetés és az aratás idején. A munkaterhelés egyenletlen eloszlása miatt speciális módszerekre van szükség a munkateljesítmény mérésére. A mezőgazdasági munkaerőnek két részre kell oszlania, a gazdaságon belüli és a gazdaságon kívüli munkavégzésre (Mizik, 2018).

Az Európai Unió gyümölcs- és zöldségágazata nagy mértékben függ a külföldi munkaerőtől, legyen az más EU tagállamból vagy harmadik országból származó munkaerő. Különösen Németország, Olaszország, Spanyolország, Franciaország és Lengyelország alkalmaz magas számú szezonális bevándorló mezőgazdasági munkást. Habár ezek a számok folyamatosan növekednek, csak részben kompenzálják a nemzeti mezőgazdasági munkaerő folyamatos csökkenését. Az EU-beli szezonális munkások teljesen egyenlő bánásmódban részesülnek a fogadó ország állampolgáraival, az EU-n belüli szabad munkavállalás alapvető jogállása szerint. (Popp, 2020)

A mezőgazdasági foglalkoztatás aránya folyamatosan csökken a fejlett országokban, de az újabb tagországokban, mint Románia esetében is, még mindig magas. A munkaerőkiáramlás kihívást jelent a mezőgazdasági szektor számára, és a foglalkoztatás csökkenése a munkahatékonyságra is hatással van. (Eurostat, 2022)

2.1. Foglalkoztatáspolitikai – A mezőgazdasági munkaerőpiac sajátos világa

A mezőgazdasági piaci résekkel és a munkaerőpiac szegmentációjával, a bevándorlókkal, foglalkozó szakirodalom megállapítása szerint Európában a bevándorló munkavállalók azért léphetnek be az adott európai országok munkaerőpiacaira, hogy a szezonális mezőgazdasági munkamegosztásban "3D-s munkát" (**d**angerous, **d**emeaning and **d**irty, azaz a veszélyes, megalázó és piszkos) végezzenek. (Rye & O'Reilly, 2021) Eközben az adott országok (főként az Egyesült Királyság, mint korábbi európai uniós tagország, Németország, Hollandia)

munkásosztálya kettészakad a munkahierarchián belül "felfelé" haladókra és azokra, akik a perifériára vagy a munkaerőpiacról teljesen kiszorultak. (Castles, et al., 2020)

Laurence Olins a British Summer Fruits Szövetség elnöke 2016-ban egyszerű példával szemléltette, hogy miért van szükség a kelet európai munkaerőre: Minden fejlett ország gazdasága külföldieket alkalmaz a gyümölcsök szedésére, csomagolására és ültetésére. Ez nem egyedülálló. Kanada, Ausztrália, sőt még Spanyolország is alkalmaz migránsokat, mert a saját állampolgáraik nem akarják ezt a munkát elvégezni. A britek nem akarnak reggel 6-kor felkelni és dolgozni egész nap négykézláb dolgozni. (Rye & O'Reilly, 2021)

A mezőgazdaságban alkalmazott egyszerűsített foglalkoztatás lehetőséget nyújt mezőgazdasági ideny munka és alkalmi munka végzésére. Ez a munkaviszony általában rövid időre köttetik, ellentétben a határozatlan idejű munkaviszonnyal. László Gyula egyetemi oktató, közgazdász, munkaerő-piacca, foglalkoztatáspolitikával foglalkozó szakember szerkesztésében jelent meg a témával foglalkozó könyv. Ebben ismerteti a mezőgazdaságban fellelhető foglalkoztatás formákat. (László, 2021)

Az egyszerűsített foglalkoztatás előnyei a munkavállalók számára a legális, biztosított munkaviszony létesítése kisebb volumenű munkák esetén is, mely segít a hivatalos munkaerőpiacra való belépésben. Az egyszerűsített foglalkoztatás gyorsabb elhelyezkedést eredményezhet a munkavállaló számára, mivel elkerüli a hosszas egyeztetéseket. A munkavállaló nagyobb nettó bérre számíthat, mivel a munkáltató kevesebb közteherfizetési kötelezettséggel járul hozzá. (a munkáltató mentesül a szociális hozzájárulási adó, szakképzési hozzájárulás, egészségügyi hozzájárulás és rehabilitációs hozzájárulás és a személyi jövedelemadóelőleg-levonási kötelezettség alól) (László, 2021)

Az egyszerűsített foglalkoztatás hátránya a munkavállaló számára, hogy nem nyújt tartós munkaviszonyt. Bizonyos munkavállalói jogok, mint például a betegszabadság vagy a fizetés nélküli szabadság nem érvényesek ebben a foglalkoztatási formában. A munkaviszony megszűnése után a munkáltató nem köteles értékelést adni a munkavállaló munkájáról, és nem kell kiadnia az előírt igazolásokat.

Az egyszerűsített foglalkoztatás előnye a munkaadók számára, hogy a foglalkoztatás egyszerűbb minden téren (adminisztráció, előírások stb). Az időszakosan nagyobb munkaerőigény esetén lehetőség van az állomány feltöltésére. Adózási szempontból is előnyös lehet, mivel a munkáltató mentesül bizonyos közterhek és adók alól.

Az egyszerűsített foglalkoztatás hátránya a munkaadók számára, hogy szigorú határidők és korlátozások vannak a munkaviszony létesítésére vonatkozóan. Létszám- és időkorlátok léteznek. Az egyszerűsített foglalkoztatás hasznos lehet a feketefoglalkoztatás visszaszorításában és a munkavállalók álláskeresésének megkönnyítésében, de ugyanakkor lehetőséget adhat a visszaéléseknek is.

Az Európai Unió politikáinak negyedik alfejezete ismerteti a mezőgazdasági politika általános megközelítését. Az agrárpolitika különleges helyet foglal el az Európai Unió politikái között. Az agrárágazat stratégiai fontossággal bír gazdasági, politikai és kulturális okokból az Unióban. Az agrárpolitika kiemelt jelentőséggel bír az élelmiszerellátás, az önfenntartás, a mezőgazdasági foglalkoztatás és a vidéki területek megőrzése szempontjából. (Tattay, 2019)

Az Európai Gazdasági Közösség létrejöttékor a tagállamok nem kívánták az agrárszektor szabályozását hasonlóan egységesíteni, mint az ipari termelést, vámokat vagy kereskedelmet. Ezért az Európai Unió agrárpolitikája (CAP) különálló politikává vált.

2.2. Szabad munkavállalás az Európai Unióban- szabályozás

A munkavállalók szabad mozgása alapvető jog, amely lehetővé teszi egy EU tagállam állampolgárainak, hogy egy másik EU tagállamban dolgozzanak ugyanolyan feltételek mellett, mint a fogadó tagállam állampolgárai. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2007)

Így 2007. január 1-jétől, Románia Európai Unióhoz (EU) való csatlakozásának dátumától kezdve a román állampolgároknak lehetőségük van munkát vállalni egy EU tagállamban munkavállalói engedéllyel, valamint 2014. január 1-jétől kezdődően a román állampolgárok hozzáférése az EU munkaerőpiacához már nem korlátozott, munkavállalási engedély megkövetelésével. Ezen alapjog az Európai Unió működéséről szóló szerződés 45. cikkében került meghatározásra. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2007)

Az EU másodlagos jogszabályai és az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata továbbfejlesztette ezt az elvet, amely alapján az EU állampolgárai jogosultak munkát keresni egy másik EU országban, dolgozni az adott országban munkavállalási engedély nélkül, ott élni a munkavállalás céljából, a munkaviszony lejártá után is ott maradni, élvezni ugyanazokat a munkaerő-piaci hozzáféréseket, munkakörülményeket és minden egyéb társadalmi és adózási előnyöket, mint az adott ország állampolgárai.

Kik élvezhetik ezt a szabad mozgást? Azok a személyek, akik munkát keresnek (pl. az EU állampolgárai, akik egy másik EU országba költöznek munkát keresni, bizonyos feltételek mellett), az EU állampolgárai, akik egy másik tagállamban dolgoznak, az EU állampolgárai, akik visszatérnek származási országukba, miután egy másik tagállamban dolgoztak és ezen személyek családtagjai. (European Parliament, Council of the European Union, 2014)

Az EU tagállamok a saját szezonális munkás programjaikat kezelik attól függően, hogy milyen igények vannak a hazai munkaerőpiacon. Ezen programokat nagyban befolyásolja, hogy milyen a kapcsolatuk a harmadik országokkal és milyen a szélesebb körű bevándorlási rendszerük. (European Parliament, Council of the European Union, 2014)

COVID-19 koronavírus járvány különös hatással volt a szezonális mezőgazdasági munkavállalókra 2020 tavaszán. A járvány által okozott utazási korlátozások komoly zavarokat okoztak az európai mezőgazdaságban, különösen a kelet-európai munkaerőre támaszkodó gazdálkodóknál. A betakarítás megbénulása rávilágított az ilyen munkaerő EU mezőgazdaságban betöltött nélkülözhetetlen szerepére, valamint a gyakran embertelen munka- és életkörülményeikre. Az Európai Parlament válaszként 2020 júniusában fogadott el egy állásfoglalást, amely védelmet követel a szezonális munkavállalók számára, és felszólította a tagállamokat és a Bizottságot, hogy hajtsák végre és erősítsék meg a vonatkozó EU jogszabályokat. A Bizottság válaszul 2020 júliusában kiadott új iránymutatásokat, és további intézkedéseket jelentett be a szezonális munkavállalók védelmére, beleértve az Európai Munkaügyi Hatósággal való együttműködést is (Marie-Laure , 2021)

2.3. A farmok, mezőgazdasági termelőegységek szerkezete az EU-ban.

2.3.1. Farmok megoszlása méret szerint Uniós szinten

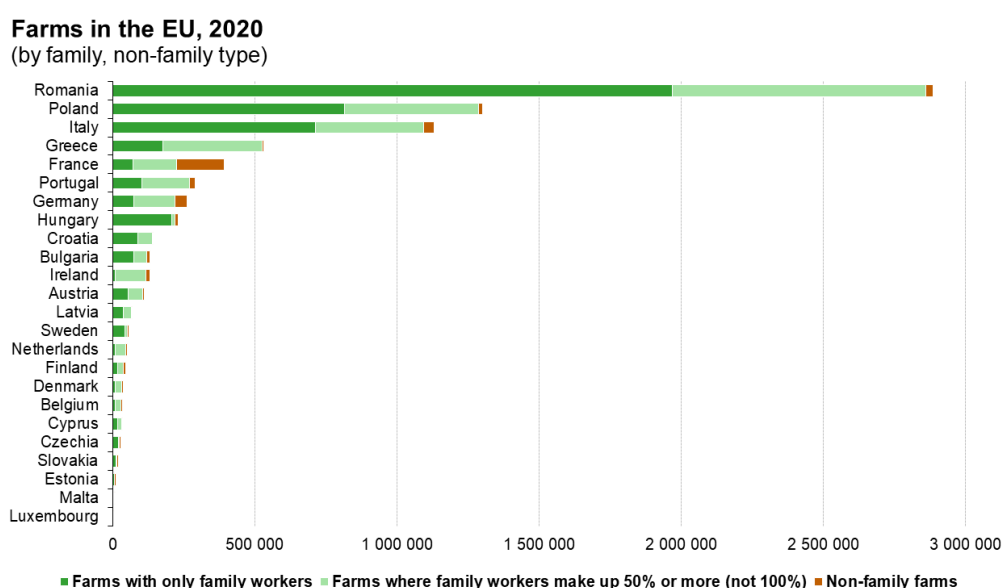
Az Európai Unióban a mezőgazdaság továbbra is döntően családi vállalkozásokra épül. 2020-ban az uniós mezőgazdasági munkaerő majdnem kilenctizedét (86,1%) a gazdaságok egyedüli tulajdonosai (gazdák) vagy azok családtagjai alkották. A mezőgazdasági tevékenységbe bevont családi munkaerő jelentős részét továbbra is a családi gazdaságok biztosítják a legtöbb, de nem minden tagállamban; kivételek voltak például Észtország (42%),

Franciaország (40%), Csehország (34%) és Szlovákia (29%), ahol az agrármunkaerő többségét nem családtagok tették ki. (Brandmüller, et al., 2023)

Az Eurostat 2023-as kiadványa is rávilágít, hogy a mezőgazdasági tevékenység az Unió területén, generációkon keresztül a családokban maradt, többségükben rendszerváltó országok azok, ahol nem a családi mezőgazdasági modell érvényesül.

A gazdaságok nagyságát és gazdasági teljesítményét tekintve jelentős különbségek figyelhetők meg a családi és nem családi gazdaságok között (1.ábra) a tagállamokban. Például Csehországban a nem családi gazdaságok átlagos mérete lényegesen nagyobb volt (kb. 550 hektár), mint a családi gazdaságoké (37 hektár). Hasonló különbségek voltak megfigyelhetők a gazdasági kimenetel tekintetében is; Romániában például a családi gazdaságok átlagos gazdasági teljesítménye 2020-ban 2 750 EUR volt, szemben a nem családi gazdaságok 165 456 EUR-os átlagával, ami alapján sok romániai családi gazdaságot csak létfenntartó gazdaságnak lehet tekinteni (Brandmüller, et al., 2023)

Az Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezet (FAO) szerint a családi gazdálkodás megőrzi a hagyományos élelmiszeripari termékeket, miközben hozzájárul a kiegyensúlyozott táplálkozáshoz, valamint a világ agrár-biológiai sokféleségének megőrzéséhez és a természeti erőforrások fenntartható használatához. Ugyanakkor lehetőséget jelent a helyi gazdaságok fellendítésére is, különösen, ha a közösségek szociális védelmét és jólétét célzó konkrét politikákkal párosul. (Lowder, et al., 2014)

1. ábra Mezőgazdasági üzemek az EU-ban, 2020 (családi és nem családi munkaerő típusok szerint) Forrás: Eurostat

A családi gazdaságok előtt álló fő kihívások gyakran olyan kérdéseket tükröznek, amelyek a kisvállalkozások minden típusára jellemzőek: az erőforrásokhoz (például földhöz és tőkéhez) vagy a piacokhoz való hozzáférés (különösen a kisgazdaságok alkupozíciójával kapcsolatban az élelmiszerláncban). A generációk közötti szemléleti problémák hatással lehetnek a családi gazdaságok fenntarthatóságára. Ezt a kihívást néhány uniós tagállamban tovább bonyolítják az öröklésre vonatkozó jogszabályok (amelyek befolyásolhatják a földterületek összevonását/felaprózódását). (Lowder, et al., 2014)

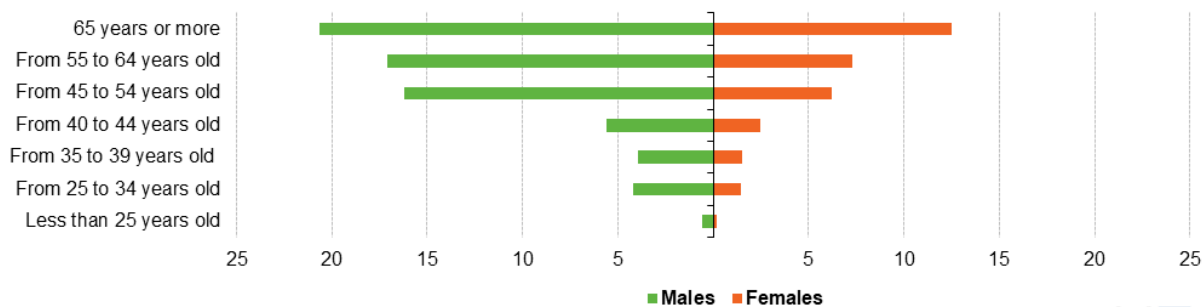
Dolgozatom saját kutatási részében részletesen foglalkozok a generációváltás kérdésével a mezőgazdaságban. Romániában is hasonló kihívásokkal szembesülnek a gazdaságok, amikor generációváltásra kerül a sor. Akik az 1990-es években kezdtek mezőgazdasággal foglalkozni, azok 2020-as évekre jutottak el arra pontra, hogy át kell adják az irányítást a következő nemzedéknek. Ez a folyamat nem zajlik zökkenőmentesen.

2.3.2. A gazdálkodók generációs megoszlása Európában

Az EU-ban a gazdálkodók egyharmada (akik többségében családi gazdaságokat vezetőik voltak) 2020-ban 65 éves vagy annál idősebb volt.

A mezőgazdaságban az egyik kritikus kérdés a gazdálkodók korstruktúrájának túlsúlya (vagyis a fordított korpiramis – 2.ábra). A családi gazdaságokat vezető gazdálkodók mindössze 6,5 %-a volt 35 évesnél fiatalabb 2020-ban, és ez az arány időben csökkent (2010-ben 7,5 %-ról). Egy ilyen magas arányú 65 évesnél idősebb gazdálkodói réteg felveti a családi gazdaságok utódlásával, az új belépők akadályával, a mezőgazdasági szakma vonzerejével és végső soron az élelmezésbiztonsággal kapcsolatos kérdéseket az EU-ban.

A nem családi gazdaságokat vezető gazdálkodók korstruktúrája egy kicsit eltérő volt, egy kisebb többség (53 %) a 45 és 64 év közötti korosztályba tartozott. Azonban továbbra is probléma marad a fiatalok mezőgazdaságba történő bevonása; a nem családi gazdaságokat vezető gazdálkodók mindössze 9 %-a volt 35 évesnél fiatalabb.

Source: Eurostat (online data code: ef_m_farmang)

eurostat

2. ábra Az EU-s mezőgazdasági üzemek vezetőinek korosztályai nemek szerint százalékos eloszlásban, 2020 Forrás: Eurostat

2.4. Az európai vidéki térségek és a mezőgazdaság súlya a foglalkoztatottságban

Az Európai Unióban a mezőgazdaság továbbra is jelentős foglalkoztató erőnek számít; az emberek körülbelül 4,2%-a dolgozik ebben a szektorban, ami 8,7 millió munkavállalót jelentett 2020-ban. A mezőgazdasági foglalkoztatottság azonban változóban van, az elmúlt évtizedek során csökkenő tendenciát mutat. Ez részben a mezőgazdasági tevékenységek automatizálásának és a termelékenység növekedésének köszönhető, ami kevesebb munkaerőt igényel. Az EU-ban a farm menedzserek nagy része tapasztalati alapú tudással rendelkezik, és csak egy kisebb részük részesült mezőgazdasági képzésben. Romániában például a farm menedzserek mindössze 0,7%-a rendelkezik mezőgazdasági képzettséggel, a többségük (94,5%) csupán gyakorlati tapasztalattal bír (Eurostat, 2022)

Az európai térség országai közül Németország és a Brexit révén az Európai Unióból kivált Egyesült Királyság alkalmazza a legtöbb szezonális mezőgazdasági munkavállalót más európai tagállamokból. Németország évente mintegy 300 000 munkavállalót fogad mezőgazdasági, kertészeti és erdészeti munkára, közülük sokan Kelet-Közép-Európából, különösen Lengyelországból és Romániából érkeznek. (Eurostat, 2020)

Az Egyesült Királyságban a mezőgazdasági szektor a csúcsidejében nagy mértékben függ egy nagyobb ideiglenes munkaerőtől (kb. 75 000 fős), amely kiegészíti a rendszeres munkavállalókat a termények betakarításában. Becslések szerint ennek az állománynak 98%-a az EU tagállamainak állampolgárai közül kerül kiválasztásra, főként Romániából és Bulgáriából. Ezen magas függőség a migráns munkavállalóktól az 1945 óta folyamatos toborzáson keresztül alakult ki a Szezonális Mezőgazdasági Munkavállalói Programon

keresztül, amelyet 2013-ban felfüggesztettek az egyre növekvő EU-s munkavállalók elérhetősége miatt, majd 2018-ban újra bevezettek. Az Egyesült Királyságban a Brexit, azaz az Európai Unió elhagyása óta a szezonális munka vízumköteles, amelyet csak engedéllyel rendelkező vállalkozások kérhetnek a munkavállalók számára. (Department for Environment, Food & Rural Affairs, 2023)

Olaszországban 370 000 migráns dolgozik a mezőgazdaságban 155 országból, ami az engedélyezett mezőgazdasági munkaerő 27%-át teszi ki. Más források szerint ez a szám 2015-ben 405 000 volt. (Eurostat, 2022)

Franciaországban és Spanyolországban 276 000, illetve 150 000 szezonális munkavállalót alkalmaznak. A két ország kiadott engedélyeinek nagy részét marokkói állampolgárok kapják. (Eurostat, 2022)

Összességében becslések szerint évente 800 000 - 1 millió szezonális munkavállaló kerül alkalmazásra az EU-ban, főként mezőgazdasági területen. (Eurostat, 2022)

Az Eurostat adatai szerint (Eurostat, 2022) az Európai Unióban 2020-ban 20 046 160 munkahely volt a mezőgazdaságban, ebből 653 760 Németországban, Hollandiában 172 660, Belgiumban 70 910. Az EU-n belüli vidéki térségek bruttó hozzáadott értéke (Eurostat, 2020) amely a kapcsolódó vállalkozások, ágazatok által előállított hozzáadott értéket méri, 2020-ban 221 314 millió Euró volt.

3. ábra A vidéki térségek (és a mezőgazdaság) Bruttó Hozzáadott Értéke (millió euró) és a foglalkoztatottsági ráta (%) az EU-ban Forrás: Eurostat

A foglalkoztatottság 68%-ot ért el az EU-n belüli vidéki térségekben 2020-ban (3. ábra), 6%-os növekedést érve el a 2010-es adatokhoz viszonyítva. Az Unión belül Hollandiában 84%-os a foglalkoztatottsági mutató, Belgiumban 68%-os, Németországban 80%-os. Érdekesként megkerestem a romániai mutatót 2020-ban. A vidéki térségekben 63%-os volt a

foglalkoztatottság Romániában. Ezek a mutatók nem csak a mezőgazdasági foglalkoztatottságot tükrözik, így külön vizsgáltam a mezőgazdasági foglalkoztatottságot is.

A 4. ábra szemlélteti az Európai Unión belüli mezőgazdasági-élelmiszeripari foglalkoztatottság százalékos részvételét a teljes foglalkoztatottságban a 2008-2020-as periódusban. 2020-ra 4%-ra esett vissza a mezőgazdasági foglalkoztatottság.

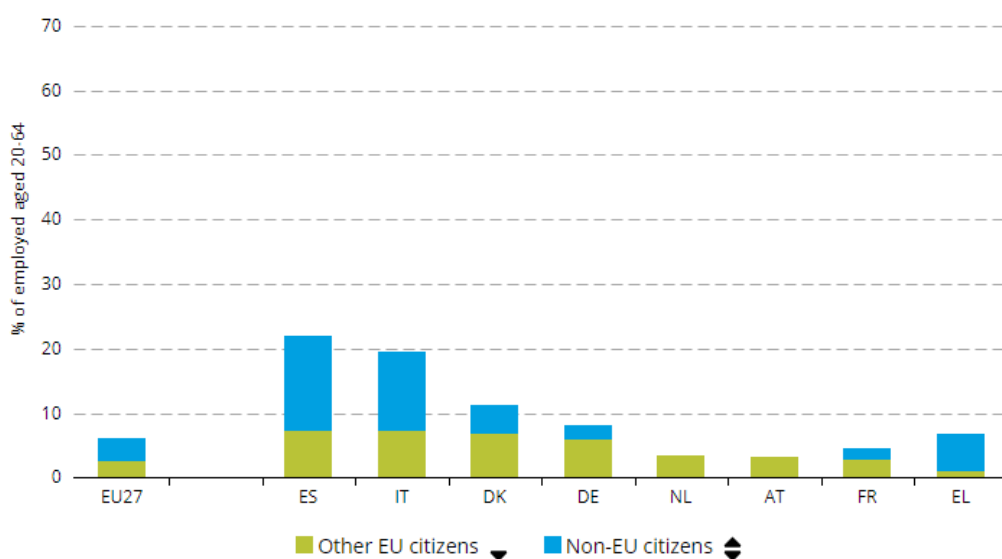
4. ábra A mezőgazdaságban foglalkoztatottak arány a teljes foglalkoztatottságon belül az EU-ban
Forrás: Eurostat

Romániában 2020-ban a lakosság 24%-a dolgozott az agrár szektorban (5.ábra). Az európai értékekhez hasonlóan Romániában is csökkenőben van a foglalkoztatottak aránya a 2008-as évhez képest. (Eurostat, 2022)

5. ábra A mezőgazdaságban foglalkoztatottak arány a teljes foglalkoztatottságon Romániai foglalkoztatottság a mezőgazdaságban Forrás: Eurostat

Az EU-ban 2019-ben az össz foglalkoztatásban az EU másik tagállam állampolgárai (Eurostat, 2022) (másik tagállam állampolgárai alatt értjük azokat, akik más országban dolgoznak, mint amelyikben élnek) aránya 4% volt, míg a nem EU-s állampolgároké 5%.

6. ábra az EU másik tagállam, illetve EU-n kívüli országok állampolgárainak százalékos aránya a mezőgazdasági foglalkoztatottságban Forrás: Eurostat és Saját Szerkesztés

Az agrárszektoron (Eurostat, 2020) belül Spanyolországban, Olaszországban és Dániában (mindhárom esetben 7%) volt a legmagasabb az EU másik tagállam állampolgárainak aránya, melyet Németország (6%) és Hollandia (4%) követett (6.ábra). Nem EU-s állampolgárok esetében viszont a legnagyobb arányokat Spanyolországban (15%) és Olaszországban (12%) jegyezték.

Az ábrán - az ES Spanyolországot, az IT Olaszországot, DK Dániát, DE Németországot, NL Hollandiát, AT Ausztriát, FR Franciaországot és EL Litvániát jelenti.

2.5. Romániai munkaerő áramlása más-európai országokba

Románia háztartásainak több mint egyharmada - 2,5 millió háztartás - legalább egy tagja külföldön dolgozott 1989 után. 2002 után a legtöbb távozó Spanyolországot és Olaszországot választotta célállomásként. A kivándorlók új hulláma nem csak az építőipari és szakképzetlen munkások, hanem sokan a külföldi üzleti lehetőségeket is keresték. A jobb munkakörülmények, a felhalmozás és a tanulmányok is a távozó románok terveik között szerepeltek, derül ki egy 2011-ben készült tanulmányból. (LOUIS, et al., 2011)

A későbbi statisztikákat vizsgálva ez a helyzet napjainkban is változatlan, talán annyi különbséggel, hogy Németország megelőzi Spanyolországot és Olaszországot. Erre a későbbiekben számszerűen is rávilágítok.

A munkaerő külföldre történő elvándorlása erős jellemzője a kommunizmus bukása utáni romániai átmeneti folyamatnak. Különböző becslések szerint 1989 óta a teljes népesség 10%-18%-a hagyta el az országot. Az első migrációs fázisban, 1990 és 1995 között, elsősorban a német és magyar kisebbséghez tartozók, valamint román szakmunkások emigráltak az őket fogadó európai-uniós országokba. Míg a németek (erdélyi szászok, bánáti svábok) Németországban és a magyarok Magyarországon véglegesen letelepedtek, a románok általában korlátozott ideig dolgoztak külföldön, legtöbbször az építőiparban, anélkül, hogy családtagjaikat is magukkal vitték volna. Ebben az időszakban a legfontosabb célországok Izrael és Törökország voltak. (Sandu, et al., 2006)

Románia tartósan rossz gazdasági helyzete következtében az 1995-öt követő években egyre többen, a román népesség tagjai is elhagyták az országot. A kivándorlók, külföldi munkavállalók profilja sokszínűvé vált, a migrációs áramlatok elkülönültek. Ebben a második migrációs szakaszban (1996-2002) egyre erőteljesebben nyugatra irányult a figyelem: Olaszország és Spanyolország sokkal fontosabb célponttá váltak, mint a korábbi Izrael és Törökország. (Ban, 2012)

A migráció harmadik szakaszát, a román állampolgárok schengeni térségbe történő vízamentes beutazásának engedélyezésétől (2002. január 1) számolják és 2014-ig tartott. (Ban, 2012) 2002-től kezdve az EU-ba irányuló román bevándorlók száma jelentősen nőtt. 2002-ben legalább 300.000 román dolgozott az EU országaiban. Románia EU-csatlakozása előtt röviddel, 2007-ben a szám már 1,3 millióra emelkedett. Az EU-hoz való csatlakozás

után, 2007-ben, a számok tovább nőttek. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (angolul Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) párizsi székhelyű nemzetközi gazdasági szervezet becslése szerint 2011-ben körülbelül 3,5 millió román dolgozott külföldön (OECD, 2013), ami a Románia teljes népességének 18,5 százalékát jelenti. Az új EU-tagállamok közül (EU-8- Csehország, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia, és EU-2 – Románia, Bulgária) Románia és Lengyelország együtt az EU régi tagállamainak (a 2004 előtti tagországok) 15 országába irányuló legtöbb bevándorló származási országai.

A legtöbb román, aki külföldre költözik, jobb munkalehetőségek után keresve és a jövedelmek növekedésének reményében teszi ezt. (Stănculescu & Stoiciu, 2012). Ez a jelenség a Romániában tapasztalható alacsony bérekkel és elégtelen munkaerőpiaci kilátásokkal magyarázható.

A romániai kommunista rendszer 1989-es bukása után a törvényes foglalkoztatásban álló munkaerő közel felére csökkent (8 millióról körülbelül 4 millió munkavállalóra); ezt követően további körülbelül 3,5 millió munkahely tűnt el a kétezres években, főként az iparban. Ezek a változások jelentős informális gazdasági szektort hoztak létre, ahol az emberek gyakran bizonytalan körülmények között dolgoznak, munkaszerződés és társadalombiztosítás nélkül. Az 1990 -2012-es időszakban Románia gazdasága egy átmeneti országra hasonlított (Ban, 2012). Az agrárszektor termelékenysége alacsony volt, körülbelül a munkaképes lakosság 30%-a dolgozott ebben a szektorban. Ennek ellenére csak egy jelentéktelen része folytatott fizetett tevékenységet. A túlnyomó többség kis családi mezőgazdaságokban dolgozott. Egy ilyen mezőgazdasági terület átlagos mérete 2,3 hektár volt (Németországban: 58 hektár). Az említett időszakban egyes vidéki régiókban az infrastruktúra hiányos volt, és még nem sikerült minden háztartást az elektromos hálózatra csatlakoztatni. (Stănculescu & Stoiciu, 2012).

Habár a romániai infrastruktúra fejlődött a 2014-2023-as időszakban, emellett nőttek az átlagkeresetek, összességében jobb életkörülmények jellemzik az országot, mégis rengeteg román él külföldön. A hivatalos adatok és a tényleges számok nagyban eltérnek egymástól. A 2022-es adatok szerint közel hatmillió román dolgozik külföldön, azonban a hivatalos személyek most még nagyobb számokat is említenek. Florin Cârciu, Románia Kormányához tartozó Diaszpórában élő Romániaiakért Felelős Államtitkárság államtitkára szerint a ténylegesen külföldön élő románok száma legalább nyolcmillió fő. Példaként említhető

Franciaország, ahol 106 000 románt számlálnak a statisztikák, de valójában ma Franciaországban legalább 600 -700 ezer román él. (Departamentul pentru Românii de Pretutindeni (DRP), 2023)

Florin Cârciu államtitkár álláspontja az, hogy elméletben a hatóságok megpróbálhatják hazahozni legalább azokat, akik mezőgazdaságban és az építőiparban dolgoznak, hiszen Romániában is vannak hiányszakmák az építőiparban, az élelmiszeriparban, vendéglátásban. Gyakorlatilag azonban a jelenleg külföldön dolgozó román állampolgároknak olyan béreket kellene kínálniuk a hazai munkaadóknak, amelyek megközelítik a külföldön lévő fizetéseket.

A Román Munkafelügyelőség (Inspekția Muncii) Romániában egy központi közigazgatási szervezet, amely a Román Munkaügyi és Szociális Védelmi Minisztérium alárendeltségében működik. Fő feladata a munkaügyi kapcsolatok és a munkahelyi biztonsági előírások betartásának ellenőrzése. Az intézmény 1999-ben jött létre, és jogi személyiséggel rendelkezik, feladatai közé tartozik a külföldi munkaerő áramlásának felügyelet, a munkaközvetítő cégek szabályozása a 156/2000-es törvény alapján. A szervezethez tartoznak a Területi Munkaügyi Felügyelőségek, amelyek Románia minden megyéjében és Bukarest városában található. A Munkafelügyelőség részletes útmutatót biztosít a külföldön dolgozó román állampolgároknak. (Inspekția Muncii, 2024). Ezt az útmutatót a 4-es fejezetben ismertetem részletesebben.

2.5.1. Munkavállalási sajátosságok Németországban, Hollandiában

Uniós állampolgárként Németországba történő utazáshoz és tartózkodáshoz nincs szükség vízumra vagy tartózkodási engedélyre, egy érvényes személyi igazolvány vagy útlevél elegendő akár 3 hónapos tartózkodás esetén is. Az utazás előtt beszerezendő fontos dokumentumok közé tartozik az érvényes útlevél vagy személyi igazolvány, melynek legalább 6 hónapig érvényesnek kell lennie, valamint a Romániában biztosítottak számára elérhető Európai Egészségbiztosítási Kártya. E kártya segítségével az egészségügyi ellátások – sürgős vagy orvosi szükséglet miatt elengedhetetlen kezelések – ingyenesek lehetnek Németországban, bár nem minden egészségügyi ellátás fedezett. Németországban a munkavégzés időtartama, ha az szezonális, nem haladhatja meg a 6 hónapot egy 12 hónapos időszakon belül. A szezonális munkavállalók többsége rövid távú munkaszerződésekkel rendelkezik, melyek 70 napos vagy 3 hónapos időtartamra szólnak egy naptári évben. Az ilyen rövid távú munkavállalás esetén sem a munkavállaló, sem a munkaadó nem köteles

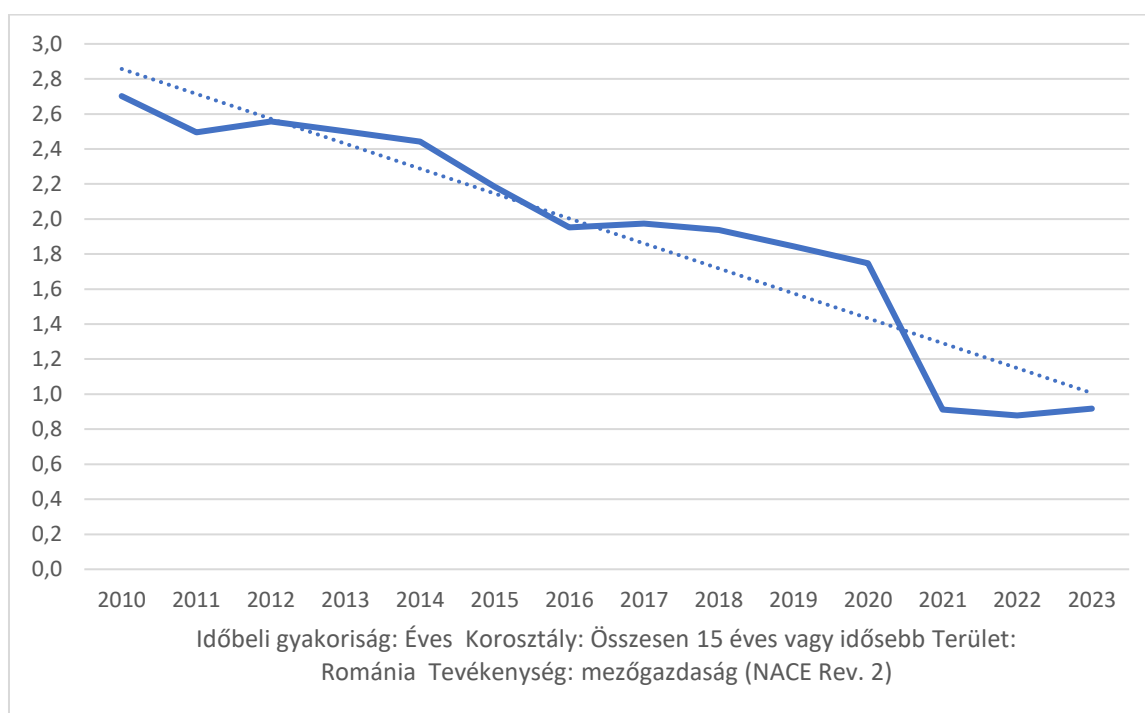
társadalombiztosítási hozzájárulást fizetni Németországban, így sem nyugdíjjogosultságot, sem automatikus egészségbiztosítást nem szerez a munkavállaló. (Inspectoratul Teritorial de Muncă Harghita, 2023)

A román állampolgároknak nem szükséges munkavállalási engedély ahhoz, hogy Hollandiában dolgozhassanak. A munkavállaláshoz szükségük van egy személyes azonosító számra („burgerservicenummer” - BSN), amelyet a helyi önkormányzatnál történő regisztráció során szerezhetnek meg. Az adók és egyéb járulékok munkáltató általi fizetése miatt a nettó fizetés alacsonyabb, mint a bruttó. A munkáltató köteles átadni a fizetési bizonylatot, amely tartalmazza ezeknek az adóknak és járulékoknak a részleteit. A legtöbb vállalat kollektív munkaszerződést (CAO) alkalmaz, amely tartalmazza a munkafeltételeket az adott iparág összes munkáltatója és munkavállalója számára. Ebben szabályozásra kerülnek a fizetések, a szabadság pótlékok és a szokásos munkahetek hossza is. (Inspectoratul Teritorial de Muncă Harghita, 2023)

A szezonális mezőgazdasági munka valósága kemény, általában rossz munka- és életkörülményekkel jár. A megfelelő iratok nélküli bevándorlók, de még a törvényesek is áldozatául eshetnek illegális bandavezérek gyakorlatainak, sőt a modern rabszolgaságnak is. A nők kizsákmányolása bizonyos régiókban előfordulhat, legfőképpen Olaszországban és Spanyolországban. (Marie-Laure , 2021)

2.6. A mezőgazdasági foglalkoztatottság Romániában, kiemelve a fiatalok jellemzőit

Romániában az elmúlt 30 évben, mint az Európai Unió többi tagállamában is, a mezőgazdaság iránti érdeklődés az elhelyezkedést illetően folyamatosan csökkent (7. ábra). Az Eurostat 2010 utáni adatait szemlélítve látszik a visszaesés. Amíg 2010-ben 2,7 millió személy dolgozott a román mezőgazdaságban, addig ez a szám 2023-ra országos szinten 917 ezer főre csökkent. (Eurostat, 2022).

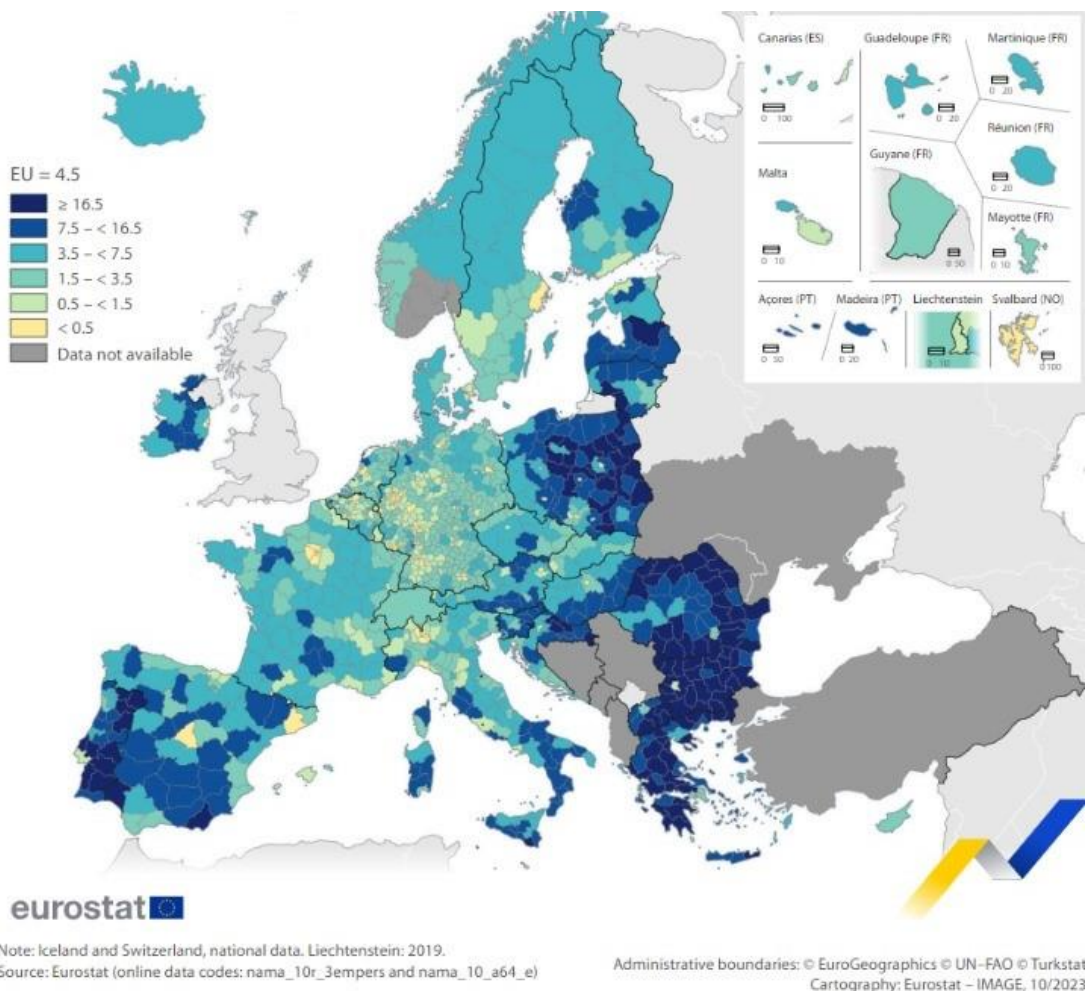
7. ábra Mezőgazdasági foglalkoztatottság 2010-2023 időszakban Romániában (ezer fő).

Forrás: saját szerkesztés, Eurostat

A mezőgazdasági, erdészeti és halászati ágazat a csökkenő érdeklődés ellenére továbbra is jelentős foglalkoztatási forrást jelent, különösen az EU keleti és déli országokban. A NUTS 3 regionális adatokat tekintve a romániai Vaslui (61,7%) és Neamț (51,4%) régiókban volt a legmagasabb a foglalkoztatási arány ebben az ágazatban. Továbbá 114 régióban a munkaerő több mint 16,5%-át foglalkoztatták a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban és halászatban, ezek a régiók főképp Bulgáriában, Görögországban, Lengyelországban, Portugáliában és Romániában találhatóak. (Eurostat, 2023)

Abszolút számokban a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban és halászatban a legtöbb embert foglalkoztató régiók túlnyomórészt Romániában helyezkedtek el (8. ábra), a 10 legjelentősebb régióból 8 romániai. A romániai Iași megyében volt a legmagasabb a foglalkoztatottak száma 146 200 fővel, amelyet négy másik romániai régió követett 100 000

fő feletti foglalkoztatottal. A romániai régiókon kívül csak két másik régió került be a 10 NUTS 3 régió közé, ahol a legmagasabb volt a foglalkoztatottak száma a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat területén: a délkelet-lengyelországi Sandomiersko jędrzejowski és a dél-spanyolországi Almería (Eurostat, 2023)

8. ábra Foglalkoztatás a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban és halászatban.

Forrás: Eurostat, 2020

Románia gazdasága az 1989-es rendszerváltást követően fejlődni kezdett, és a munkaerő egyre inkább az ipar és a szolgáltatások területére tolódott el. A mezőgazdaságban dolgozók száma folyamatosan csökken, miközben a román mezőgazdaság megújult, a gépesítés és az automatizálás növekszik emelve a termelékenységet és csökkentve a költségeket. Ugyanakkor, az ország mezőgazdasága továbbra is fontos szerepet játszik az ország gazdaságában, és az EU támogatásának köszönhetően a jövőben is folytatódnak a fejlesztések növelve a termelékenységet, javítva a minőséget és fenntartva az agrárgazdaság fontos szerepét.

Még mindig vannak kihívások, beleértve a mezőgazdasági termelők elégtelen pénzügyi támogatását, a versenyképesség hiányát és az agrártermékek exportjának nehézségeit. (Brandmüller, et al., 2023)

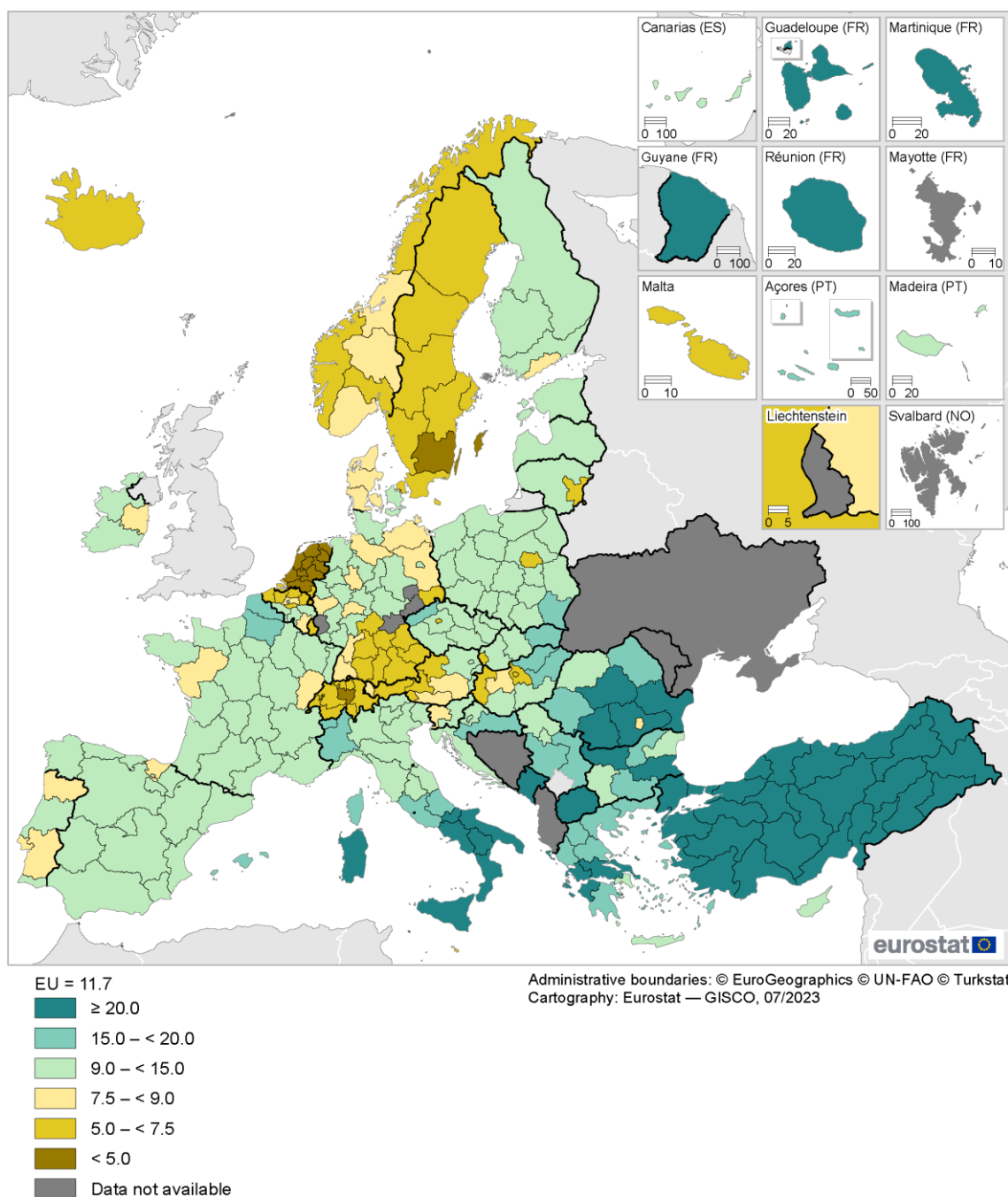
Európában minden tizedik fiatal (15–24 éves korosztály) állástalan és nem jár semmilyen oktatási intézménybe. Az Európai Unióban elterjedt megnevezés a NEET (neither in employment nor in education and training) kategóriába tartoznak, azaz semmilyen munkaviszonyban nem állnak, továbbá sem oktatási, sem képzési formában nem vesznek részt. Ennek a korosztálynak a tagjai az úgynevezett Z generációhoz tartoznak (1995 és 2009 között jöttek a világra), ami azt jelenti, hogy 2022-ben a 14 és 28 éves korosztályt ölelik fel. Ennek a generációnak a tagjai korán lépnek a munka világába, és inkább felhasználói szemléletmóddal közelítenek a munkához, nem csupán munkavállalóként. Jellemző rájuk az, hogy egyszerre több feladattal is megbirkóznak, azaz képesek multitaskingra magas színvonalon, és számukra különösen fontos a rugalmas munkaidő és a munkavégzés terén tapasztalható szabadság. (Koller, et al., 2022)

Ebből következik, hogy nehéz ezeket a fiatalokat hosszú távon ugyanazon a munkahelyen tartani, sokkal könnyebben kilépnek a munkahelyről és nyitottabbak a külföldi munkavállalásra, akár az alacsony képzettséget igénylő mezőgazdasági munkára. (Neagu, 2019)

Az Európai Unión belül jelentős eltérések figyelhetők meg ebben a mutatóban: 2022-ben Románia áll az élen (9. ábra), ahol a fiatalok 17,5 százaléka sem nem tanul, sem nem dolgozik. Ez az arány több mint hatszor akkora, mint Hollandiában, ahol az Eurostat felmérése szerint (Eurostat, 2023) a legalacsonyabb a mutató, mindössze 2,8 százalék. A magas romániai érték részben a Kelet-Közép-Európában gyakori feketemunka következménye is lehet. Emellett a vidéki romániai fiatalok inkább időszakos szerződések alapján dolgoznak külföldön, mintsem állandó munkaszerződéssel Romániában (Neagu, 2019)

A NEETS arányt számláló statisztika nemcsak a munkanélküli fiatalokat foglalja magában, hanem azokat a fiatalokat is, akik nem oktatási vagy képzési okokból kívül esnek a munkaerőpiacon (például azért, mert családtagjaikat gondozzák, önkéntesek vagy utaznak, betegek vagy fogyatékkal élők).

Share of young people neither in employment nor in education and training (NEET), 2022
 (% , people aged 15–29, by NUTS 2 regions)

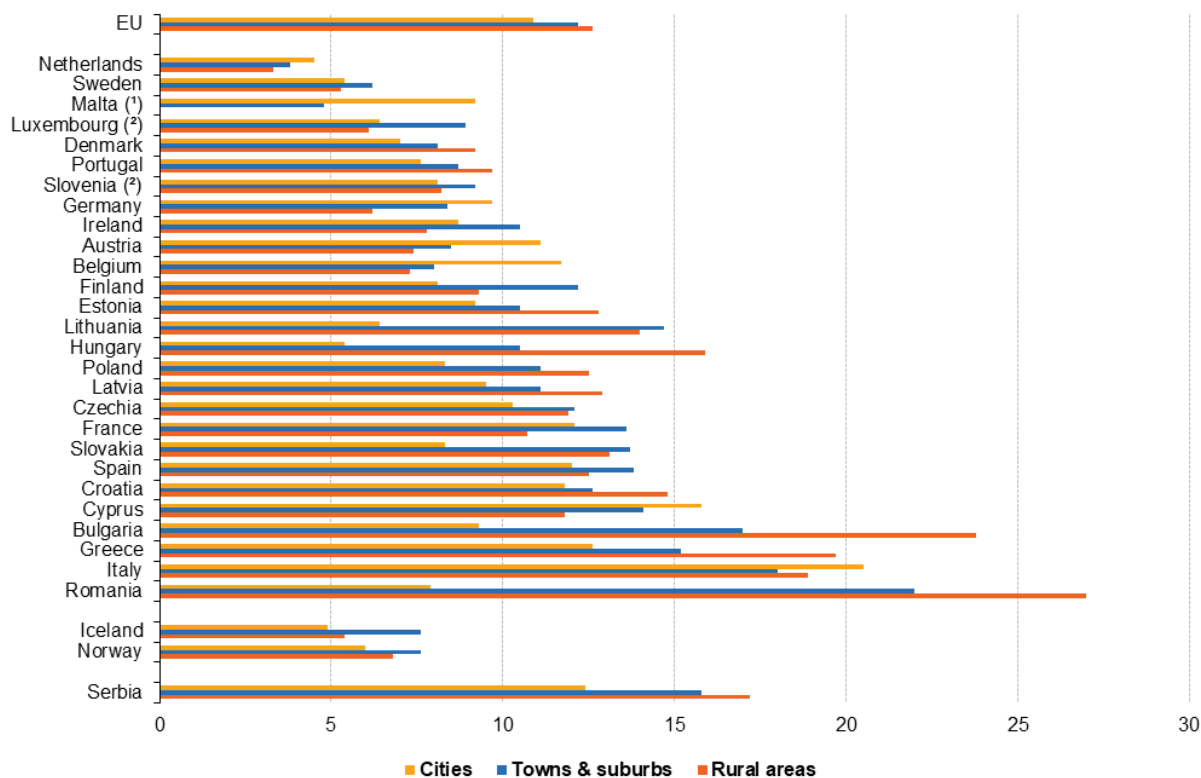

9. ábra A nem foglalkoztatott, nem tanuló és nem képzett fiatalok aránya (NEET), 2022
 (% , 15-29 évesek, NUTS 2 régiók szerint) Forrás: Eurostat

Az Európai Unióban 2022-ben a NEET-fiatalok (15–29 évesek) aránya a városokban volt a legalacsonyabb a 10. ábra szerint (10,9%), és körülbelül ugyanakkora a városokban és a külvárosokban (12,2%), valamint a vidéki területeken (12,6%). A városokban tapasztalható legalacsonyabb NEET-arány mintája (a vidéki területekhez és a városokhoz és a külvárosokhoz képest) 16 EU-tagállamban fordul elő. A városok és vidéki területek közötti

arányok százalékpontos tekintetében a legnagyobb eltérést Romániában (19,1 százalékpont) és Bulgáriában (14,5 százalékpont) tapasztalták.

Young people (aged 15–29) neither in employment nor in education and training, by degree of urbanisation, 2022
(%)

Note: Ranked on the overall NEET rate.
 (*) Rural areas: not available due to a very low reliability.
 (?) Cities: low reliability.
 Source: Eurostat (online data code: edat_lfse_29)

10. ábra A nem foglalkoztatott, nem tanuló és nem képzett fiatalok (15-29 évesek) az urbanizáció foka szerint -Nagyvárosok, Kisvárosok és Vidéki térségek, 2022 (%) Forrás: Eurostat

Azokon a romániai vidéki területeken, ahol magas a NEETS fiatalok aránya, ott magasabb az iskolai lemorzsolódás aránya, kevesebb a felsőoktatási és foglalkoztatási lehetőség, jellemző az infrastruktúra általános hiánya és a népesség elöregedése. (Koller, et al., 2022).

Románián belül a magyarok lakta megyék (Hargita, Maros Kovászna megyék) fiataljainak helyzetével, munkavállalási szokásaival bővebben a 4. fejezetben foglalkozom primer és szekunder kutatásom során.

3. Alkalmazott módszerek (Anyag és módszer)

A bevezetésben meghatározott célkitűzések vizsgálatát a szekunder és primer adatok feldolgozása révén végzem. A szekunder kutatás részeként a kapcsolódó szakirodalmak felkutatása mellett szekunder adatokat gyűjtöttem az EUROSTAT, a Román Statisztikai Hivatal (INSSE), A Központi Regionális Fejlesztési Ügynökségnek (ADR Centru), a Román Munkaügyi Minisztérium (Ministerul Muncii), a Román Munkaügyi Főfelügyelőség (Inspecia Muncii) és ennek területi képviseleteitől, valamint a székelyudvarhelyi REGA Régiókutató Egyesülettől. Vizsgált időszakként a 2018- 2024-es időszakot jelöltem meg. Szekunder adatként a népességi mutatókat az EUROSTAT, Román Statisztikai Hivatal internetes oldalairól gyűjtöttem. Foglalkoztatottsági mutatókat Központi Regionális Fejlesztési Ügynökségnek és a Román Munkaügyi Főfelügyelőség adatbázisaiból kerestem. A fiatalok munkaerőpiaci attitűdjére vonatkozó adatokat a REGA egyesület felméréseiből kölcsönöztem.

A begyűjtött adatokat a Microsoft Excel program segítségével rendszerezem, regionális elemzési és statisztikai módszereket használva vizsgálom meg őket. Az így kapott képi ábrák, táblázatok segítik a kutatásomat. A Megfigyelés módszerét alkalmazom, amikor a munkaközvetítői ügynökség tevékenységét mutatom be. Az üzleti tervezés, az emberi erőforrás menedzsment tantárgyak során tanultak alapján szemléltem a tevékenységet.

3.1. Megfigyelés

Az Agrigara egy 2017-ben alakult toborzó ügynökség Hargita megyei székhellyel, melynek munkatársaként az általunk külföldi mezőgazdasági munkára küldött emberekkel és a cégünk külföldi partnereivel közvetlen kapcsolatban állok. Saját kutatásom részeként bemutatom a munkaközvetítő cég működését, és a térségünkben fellelhető versenytársakat. Megfigyelést végeztem a 2022-2023-as években, hogy a munkaadók milyen céllal választják a megfelelő munkaerőt, másrészt hogy a munkavállalók hogyan keresnek munkát, milyen terveik vannak. Az anyagok gyűjtéséhez felhasználtam a cég ATS (Applicant Tracking Software), munkaerő követő alkalmazás adatait.

3.2. Kérdőív

Fontosnak találom megérteni az említett régióban az agráriumban munkát vállalók szokásait, egyrészt a személyes kötődésem miatt is, másod sorban a vidékfejlesztés szempontjából is hasznos, hogy megismerjük a munkaadók, gazdák, munkavállalók, a szakmai szervezetek helyzetét. Hargita megyében 2021-ben összesen 65 933 személy volt alkalmazotti státusban, ebből 1 994 személy dolgozott a mezőgazdaságban, mint alkalmazott. Nagyobb részben férfi (1 622 személy) és 19%-ban (372 fő) női munkaerőt regisztráltak a vállalkozások. Az Eurostat kimutatásában Hargita megyében 11 550 személy dolgozik a mezőgazdaságban, ebből következik, hogy 9 556 személy dolgozik egyéni vállalkozóként vagy családi vállalkozási formában.

Összehasonlítva az öt évvel korábbi adatokkal, melyeket a Hargita Megyei Statisztikai Hivatal közölt, 2016-ban 1 689 személy dolgozott a mezőgazdaságban a megyében.

A külföldi mezőgazdasági munkavállalás, a mezőgazdasági foglalkoztatottság jobb megismerése érdekében primer kutatást végeztem. A Székelyföldi mezőgazdasági munkavállalók külföldi munkavállalási tapasztalatai, szándékai és a hazatérés dinamikája címmel végeztem internetes, kérdőíves kutatást Google-Űrlap segítségével 2024 márciusában. A kutatás Hargita megye, Maros megye és Kovászna megye területén zajlott, valamint azon személyek között, akik külföldön dolgoznak, a Google Űrlap online kérdőíves vizsgálatot is készítettem.

Kérdéseim a külföldi munkavállalóhoz szóltak, elsősorban azokhoz, akik az elmúlt 5 évben dolgoztak vagy jelenleg is dolgoznak nyugat-európai gazdaságokban.

A kérdőív 5 szakaszból áll.

1. szakasz 1-6 kérdések - általános kérdések, minden válaszadónak szólnak.
2. szakasz - Dolgozott az elmúlt 5 évben külföldön? kérdés különíti el a két potenciális válaszadói csoportot, akiknek már van külföldi munkatapasztalata és aki esetleg csak szándékozik külföldi munkát végezni.
3. szakasz - Ebben a részben kérdezek a külföldi munkavállalással kapcsolatban, ha az illető jelenleg külföldön dolgozik vagy az elmúlt 5 évben dolgozott külföldön.
4. szakasz - Ide csak azok jutnak el, akik a Dolgozott az elmúlt 5 évben külföldön? - kérdésre nemmel válaszolnak. Ők viszont átugorják a 3-as részt.

Ebben a szakaszban a külföldi munkavállalással kapcsolatos felmérés készül - ha az illető még nem dolgozott külföldön.

Ezzel a struktúrával építettem fel a kérdőívet és a válaszok alapján jelen dolgozatomban csak azok válaszait használom fel, akik dolgoztak vagy dolgoznak külföldön. A kapott válaszokból Pivot táblákat is készítettem, mivel a Google Űrlap ábrái nem minden esetben részletesek, esetenként nem kerül fel rá minden adat és annak megjelölése.

3.3. Interjúk

A Székely Gazdaszervezetek Egyesületének elnökét, Becze Istvánt kértem fel egy átfogó interjúra. A 45 ezer gazdát tömörítő egyesület a legnagyobb romániai magyar gazdaszervezet. Tevékenységük a pályázati lehetőségek ismertetéséből, a szakmai képzéseken és szaktanácsadáson keresztül a helyi termékek népszerűsítéséig terjed. 2010-es alakulásuk óta bebizonyították, hogy van létjogosultságuk. Az elnökkel 2023 augusztus első felében Csíkszeredában készült interjúban arra kerestem a választ, hogy hogyan segítik a gazdákat, hogy hatékonyan, a térség sajátosságának megfelelően tudják végezni a tevékenységüket, megfelelő munkakörülményeket teremtve a helyi munkaerőnek.

A kutatásom során székelyföldi gazdákat is megszólaltattam Hargita megyéből, 2022 őszén. A megkérdezettjeim a 25-45 éves korcsoportba tartoznak. Az alanyok kiválasztásánál figyelembe vettem, hogy legyen külföldi tapasztalat vagy második generációs mezőgazdász legyen.

Székelyvarságon gyógynövényekkel foglalkozó biogazdát kérdeztem. Bálint Katalin a németországi mezőgazdasági tapasztalatait kamatoztatva vállalkozik. Majd ezt követően hegyvidéki tanyavilágukban kerestem fel Nagy Attilát és Erikát, akik érlelt sajtokat készítenek. Ők a budapesti életet cserélték a tanyavilágra. A szászvidék szélén fekvő Recsenyéden Nagy Zsolt gazdát kerestem fel, aki második generációs gazdaként fejleszti a családi vállalkozást, húsmarhákra szakosodva. Csíkszereda mellett Szőcs Levente és Zsófia bio zöldségeket termel üvegházban és fólia sátrakban. A házaspár 7 évig dolgozott Svájcban hasonló típusú gazdaságban, most itthon kamatoztatják a külföldön megszerzett tudást. Az interjú rész végére helyeztem a Székely Gazdaszervezetek Egyesületének elnökével készített interjút. Az összegző beszélgetés jól szemlélteti a gazdáknak nyújtott szolgáltatásokat, amelyeket az egyesület kínál.

4. Saját kutatás

2018-ban Erdélyben a mezőgazdasági foglalkoztatottság 11,5% volt, több, mint az uniós országok átlaga. A mezőgazdasági ágazat magas súlya a foglalkoztatási szerkezetben egy igen speciális sajátosság Romániában. Ennek oka az önfoglalkoztatók és a tevékenységben részt vevő segítő családtagok magas aránya. 2018-ban az önfoglalkoztatók kétharmada a mezőgazdasági szektorban tevékenykedett. Nagy többségük azonban nem rendelkezik regisztrált, intézményesített státusszal (nincs vállalkozása), nagyrészt öfenntartásra rendezkedtek be, gyenge piaci kapcsolatokkal rendelkeznek, sérülékenyséjük, szegénységi kockázatuk magas (egy 2015-ös adatokon alapuló becslés szerint 60%-uk szegénységgel, társadalmi kirekesztettséggel fenyegetett). Ezen kívül a romániai önfoglalkoztatók több, mint 90%-a nem rendelkezik alkalmazottal (abból adódóan, hogy nincs vállalkozása), ami a legmagasabb arány az EU-ban.

Románia 8 fejlesztési régiója (Bukarest a nyolcadik) közül Harghita megye, Maros megye és Kovászna megye a Közép-romániai fejlesztési régióban helyezkedik el (Regiunea Centru) (ADR Centru, 2004). A régiónak 2022. január 1-jén 2 290 880 lakosa volt, ez Románia összlakosságának 12%-a. Ebben a három, többségében magyarok lakta megyében a lakosság száma 1 010 506 fő volt. (Institutul Național de Statistică, 2021). Harghita megye 12,2%, Kovászna megye 16,3% és Maros megye 8,4%-os mezőgazdasági foglalkoztatottsági mutatókkal rendelkezett 2020-ban. A térségre jellemzőek a kisebb, családi mezőgazdasági termelőegységek, nagyipari mezőgazdaság nem létezik. Szintén jellemző a térségre, hogy szinte majdnem minden családból valamely családtag külföldön dolgozik. (AGENTIA JUDETEANA PENTRU OCUPAREA FORTEI DE MUNCA HARGHITA, 2023)

4.1. Foglalkoztatottság a romániai Közép Régióban a mezőgazdaságban

Két évre, 2018-ra és 2021-re gyűjtöttem adatokat a régiós foglalkoztatottságra vonatkozóan. Az adatokat az Eurostat honlapon és a Közép-romániai fejlesztési régió (ADR - Regiunea Centru) oldalon kerestem.

Vizsgált adatsorokként szerepel a foglalkoztatás a mezőgazdaságban (1. táblázat) a NUTS 2 Közép-romániai fejlesztési régióban és a munkanélküliség az összes ágazatban a Közép-romániai fejlesztési régióban (RO12)

Foglalkoztatás / Munkanélküliség - RO12 régióban		
NUTS2 Térség	Közép-romániai fejlesztési régió	Regiunea Centru - RO12
Területi indikátorcsoportok	Életszínvonal és szociális mutatók	<i>Population and social conditions</i>
Időpontok:	2018	2021
Foglalkoztatottság a mezőgazdaságban	88,7	77,1
Munkanélküliség a RO12-es régióban	39,4	48,6
Forrás: ec.europa.eu/eurostat Megjegyzés: Mértékegység [egység]: Ezer fő Korosztály [életkor]: 15 éves vagy idősebb Nemek: Összes		

1. táblázat Foglalkoztatás nem, kor, gazdasági tevékenység és NUTS 2 régió szerint / Munkanélküliség - RO12 Forrás: Saját szerkesztés

Az össz foglalkoztatottsága régióban 2018-ban az Eurostat adatai (Eurostat, 2022) szerint 909 ezer fő és 2021-ben 896,9 ezer fő. Az adatok alapján 2018-ban a foglalkoztatott népességen belül a mezőgazdasági szektor (Eurostat, 2022) részesedése 9,76% volt, 2021-ben 8,6%-ra csökkent, azaz 88.700 személyről 77.100-ra.

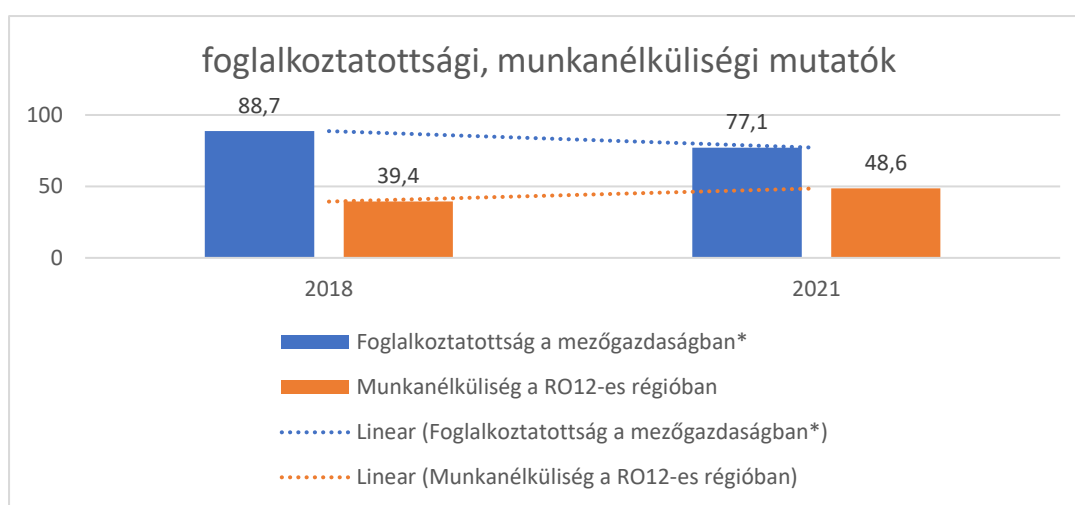
Ez az foglalkoztatottsági mutató az elmúlt 3 évtizedben folyamatosan csökkenőben van. Az ADR Centru (ADR Centru, 2004) oldal információi szerint a népességfogyás és az elvándorlás is lehetnek a csökkenés okai.

A foglalkoztatottsági mutatók másik fontos eleme a munkanélküliség és a munkanélküliségi ráta. A RO12 régióban az Eurostat adatai alapján 2018-ban 39.400 munkanélküli volt, 2021-re 48.600 főre emelkedett.

A Közép-romániai fejlesztési régió nemcsak recesszió vagy a Covid-19 járvány idején, hanem gazdasági növekedés idején is viszonylag magas munkanélküliségi rátával szembesült, ami azt jelzi, hogy jelentős mértékű strukturális munkanélküliséggel állunk szemben, amelynek fő oka a munkaerő-kínálat és a rendelkezésre álló munkahelyek közötti eltérés ("skill gap") volt.

Az Eurostat adatbázisban (Eurostat, 2022) a munkanélküliségi ráta 2018-ban 4,2%-os volt és 2021-re 5,1 %-ra növekedett.

Közép-romániai fejlesztési régió, NUTS 2 szintű térségben az alábbi diagramm (11. ábra) is szemlélteti a mezőgazdaságban foglalkoztatott személyek számának csökkenését és a munkanélküliek számának növekedését.

11. ábra Közép-romániai régió szociális mutatói – ezer fős léptékben-
forrás: Forrás:Saját Szerkesztés

Hargita, Maros és Kovászna megyékben 2024-ben 29 működő külföldi munkaközvetítő vállalkozás van. Ezek közül 8 található Hargita megyében.

Az alacsony bérezés és a csábító külföldi munkalehetőségek sok embert elvonzanak a térségből, viszont megjelentek jó példák is a hazatérők között, hogy a külföldön megszerzett pénzt, tapasztalatot és tudást itthon kamatoztatják a hazaköltöző személyek. Hatékony segítséggel a számuk növelhető. Ebben tud segítséget nyújtani a Székely Gazdaszervezetek Egyesülete.

Az érettségi vizsgára készülő diákok munkaerőpiaci attitűdje címmel készített felmérést a székelyudvarhelyi REGA Régiókutató Egyesület (Geréb, 2018). A kutatásból kiderült, hogy egyre több székelyföldi fiatal dönt úgy, hogy elhagyja otthonát, jobb fizetési és szakmai lehetőségek reményében. Ezt a helyzetet nem lehet megakadályozni, a megoldás valahol a két véglet között keresendő: a helyi vállalkozóknak be kellene fektetniük a fiatalokba,

akiknek viszont mérsékelniük kellene elvárásaikat. A REGA egyesület felmérésében 548 személy vett részt, a válaszadók nagyobb arányban nők (327 fő, 60%), a férfiak aránya 40% (221 fő). A lakhelyük szerint a válaszadók 53%-a él városi környezetben, míg 47% állandó lakhelye falun van.

A megkérdezett tanulók közül, akik nem szándékoznak további tanulmányokat végezni az érettségi vizsga letétele után, 56% tervezi, hogy rögtön munkába is állna. A válaszadók 39%-a külföldön helyezkedne el az érettségi után. (Geréb, 2018)

Székelyföldön is a frissen végzetteket mindenhol minimálbérért alkalmazták, a diákoknak alig 1 százaléka állna munkába ezért az összegért. A diákok számára 3-4 ezer lejes (nagyjából 600-800 eurós) havi kezdőfizetés lenne az elfogadható helyi szinten. (Geréb, 2018). Ezzel szemben a külföldi munkával akár 1 500 eurós kezdőfizetéssel számolhatnak. (Marie-Laure , 2021)

A megtartó erők sorában, a fiatalok körében a család a legfontosabb, viszont a családalapítási életkor egyre jobban kitolódik, amíg a fiatalok egyedülállóak, addig inkább mobilisak: be akarják járni az egész világot. A mobilitás során pedig az ismeretséget egyre szélesebb körben kötik, tehát magas annak a lehetősége, hogy nem itthon alapítanak családot és nem itthon telepednek le. (Geréb, 2018)

4.2. Munkaközvetítő vállalkozás bemutatása

Az európai mezőgazdasági szektorban tapasztalható munkaerőhiány és a szezonális munkaerő iránti növekvő igények indokoltá teszik a specializált munkaerő-közvetítő ügynökségek létezését, amelyek képesek kezelni a munkaerő mobilizálását és az ehhez kapcsolódó adminisztratív feladatokat. Az ügynökségek szolgáltatásait igénybe vevő munkaadók jelentős időt és költséget takaríthatnak meg, miközben biztosak lehetnek abban, hogy a munkaerő megfelel a munkakör követelményeinek. A külföldi munkára jelentkező személyek pedig biztonságban utazhatnak és dolgozhatnak az őket fogadó országba, mert a munkaközvetítők tevékenységét szigorúan szabályozzák a hatályos romániai törvények.

Az Agrigarant egy 2017-ben alakult toborzó ügynökség Hargita megyei székhellyel, amely a romániai szezonális munkavállalókra specializálódott Európában működő gazdaságok, friss élelmiszert előállító vállalkozások számára, munkalehetőségeket kínálva elsősorban Hargita, Kovászna és Maros megyében élők számára. Irodáink Csíkszereda központjában és

Székelyudvarhelyen találhatóak. Hollandiai, Németországi, Belgiumi, Ausztriai és Norvég partnereikkel személyes kapcsolatot tart fenn, évente legalább 3 alkalommal látogatják meg azokat és felméri az igényeket. Tavasztól késő őszig, esetenként a téli időszakban is biztosít munkalehetőségeket az Agrigarrant. Az állásajánlatok között gyümölcs- és zöldségszedés, virágkertészeti, állatgondozói munkák találhatóak.

Két szakképzett (Inspector Resurse Umane) ügyintéző munkatárs tartja a kapcsolatot a munkára jelentkező személyekkel. Egy üzletkötő személy az a kliens oldalon tartja a kapcsolatot, valamint egy személy a marketing és adminisztrációs feladatokkal foglalkozik.

Az Agrigarrantnál tisztában vannak azzal, hogy a megbízható és tapasztalt munkavállalók megtalálása kihívás, különösen a szezonális munka esetén.

Az Agrigarrant kliens platformot alakított ki (Zoho Recruitment néven), ahol a gazdaságok, üvegházak, virágkertészetek, valamint zöldség- és gyümölcsstermesztő cégek kínálnak munkalehetőségeket. A cégek mezőgazdasági, élelmiszeripari és üvegházi munkaerőt keresnek, főként szezonális munkára, de hosszú távú lehetőségek is adódhatnak.

A munkaközvetítő szolgáltatás keretében jelentős támogatást nyújt az ügynökség jelentkezőinek az utazásszervezés, a fordítási feladatok, valamint a munkaadóval való kommunikáció terén. Ezen felül különféle külföldön előforduló problémák megoldásában is segítséget biztosít, ezzel is elősegítve a munkavállalóink zökkenőmentes külföldi tartózkodását és munkavégzését.

Az Agrigarant versenytársakkal is rendelkezik (2. táblázat) azon a területen, ahonnan munkaerőt toboroz. A térségben 6 további ügynökség is kínál nyugat-európai munkalehetőséget.

Munkaközvetítő Cégnév	Célország	Munkakör	Egyéb szolgáltatások	Megjegyzés
Transilvania Partner	Németország	zöldség-, gyümölcszedés	Nincs	Csak egy farmra közvetít
Mihalyjobs	Németország	zöldség-, gyümölcszedés, élelmiszeripar	Nincs	Több klienssel dolgozik
Csíki Jobtain	Magyarország	betanított gyári munka	szakmunkás képzés	Csak magyarországi munkára toboroz
Obsidian Service Consult	Hollandia	betanított gyári munka	Nincs	Nem toboroz mezőgazdasági munkára
Szeklerjobs	Németország	zöldség-, gyümölcszedés, élelmiszeripar	Nincs	Több klienssel dolgozik
Lernett Job	Dániai	állatgondozói munka	szakmunkás képzés	Csak dániai munkára toboroz

2. táblázat Az Agrigarant munkaközvetítő versenytársai 2023-ban Hargita megyében. Forrás: saját szerveztés, ITM Harghita

4.2.1. A külföldi szezonális munkavállaló útmutatója

A szakiroldami részben ismertetett törvényes keret értelmében csak jogi személyiségű munkaerő-közvetítő ügynökség végezhet közvetítői tevékenységet Románia területén.

Azon személyeknek, amelyek más országban időszakos munkát keresnek fontos tákékozódniuk kiutazás előtt. A munkaközvetítő ügynökségek főbb kötelezettségei közé tartoznak, hogy be kell jelentkezniük a területileg illetékes Munkaügyi Felügyelősnél

(Inspectoratul Teritorial de Muncă), ahol a székhelyük található, érvényes szerződésekkel kell rendelkezniük a külföldi munkaadókkal, a szerződések valós állásajánlatokat tartalmaznak, emellett közvetítői szerződést kell kötniük a munkavállalókkal, a közvetítési tevékenységeket díjmentesen kell végezniük, csak a munkaadótól kérhetnek pénzt.

A közvetítői szerződés kell tartalmazza a külföldi munkaadó megnevezését, az országot, ahol a munkavállalás közvetítése folyik, címét, telefonszámát; a munka és a munkakörülmények leírását, a munkaidő hosszát, a munkaszerződés időtartamát, a fizetési feltételeket, a szállítási és lakhatási feltételeket, a szerződés megszűnésének feltételeit.

Aki munkát keres külföldön, annak fontos ellenőriznie, hogy a munkaközvetítő ügynökségek be vannak-e jelentkezve a területileg illetékes munkaügyi felügyelőségénél. Ezt az adott romániai megye Munkaügyi Felügyelőségének honlapján teheti meg. Ajánlatos alaposan elolvasni a közvetítői szerződés feltételeit, szükséges ellenőrizni a külföldi munkaadó címét és létezését. A külföldi munka iránti érdeklődést a Román Nemzeti Munkaerő-elhelyezési Ügynökség (ANOFM) és az EURES (European Employment Services) hálózatán keresztül is lehet jelezni. (Inspectoratul Teritorial de Muncă Harghita, 2023)

4.2.2. A külföldi munkaközvetítés menete

A mezőgazdasági munkaközvetítés menete a következő lépésekből áll:

Regisztráció és jelentkezés: A potenciális jelentkezőknek, telefonon, személyesen kell jelentkezni vagy online regisztrálniuk kell az Agrigarent platformján. Ezt követően személyes adataikat feldolgozzák az ügynökség munkatársai és felkerülnek a jelentkezői egy várólistára.

Kiválasztási folyamat: Az Agrigarent munkatársai átnézik a beérkezett jelentkezéseket, és kiválasztják a legmegfelelőbb jelentkezőket egy adott munkakörre, amelyet előzetes igényelt a külföldi mezőgazdasági munkaadó. Ezután a közvetítési szerződést - contract de mediere conform legii. 156/2000 (Ministerul Justiției Romania, 2000) kapják kézbe a jelentkezők.

Munkaajánlat és szerződéskötés: Ha a jelentkező sikeresen teljesíti a kiválasztási folyamatot, az Agrigarent egy munkaajánlatot tesz számára (contract de munca). Ez tartalmazza a munkakör részleteit, a fizetést és az egyéb feltételeket (a 156-os törvény által kötelező pontokba szedve). Amennyiben a jelentkező elfogadja az ajánlatot, szerződést kötnek a

külföldi munkaadóval. A jelentkező érvényes személyi igazolványt, családorvosi igazolást, erkölcsi bizonyítványt és a megyei lakosságnylvántartótól igazolást kell felmutasson, hogy elhagyhatja Románia területét.

Utazás és szállás: Az Agrigarant segítséget nyújt a jelentkezőnek az utazás és a szállás szervezésében. Ez magában foglalja az utazási dokumentumok előkészítését, az utazási logisztika megszervezését.

Munkavégzés: Miután a jelentkező megérkezett a munkahelyre, az Agrigarant folyamatos támogatást nyújt neki, hogy biztosítsa a zökkenőmentes munkavégzést. Ez magában foglalhatja a munkáltatóval való kapcsolattartást, a kommunikációt.

Az Agrigarant előzetes egyeztetéseket folytat a mezőgazdasági és élelmiszeripari munkaadókkal annak érdekében, hogy megismerje a szükségleteiket és elvárásaikat a munkavállalókkal kapcsolatban. Ez lehetővé teszi számunkra, hogy pontosan megértsük, milyen munkakörökre és milyen típusú személyekre van szükségük.

4.2.3. A munkaközvetítők célcsoportjai

A munkaerő toborzásban reális célcsoportokat kell meghatározni, ellenkező esetben nem lesz hatékony egyetlen toborzó kampány sem. A munkaközvetítő cég csapata előzetes tapasztalatok, a munkaadó igényei szerint kell ötleteljen és azonosítsa a célközönségeit. A toborzás során többféle célközönséggel is találkozhatunk. A jó jelentkezők kritériumai lehetnek:

Földrajzi szempontból meg kell meghatározni egy bizonyos területet, amelyen belül lévő emberekhez jut el az állásajánlat. A meghatározásban sokat segít a közösségi média és a korábbi jelentkezők adatbázisa. Nyomon kell követni azokat a személyeket, akik a meglévő tartalmainkat osztják, kommentálják, véleményezik. Nagy segítségre lehet az a személy, aki ajánlja ismerőseinek a külföldi munkalehetőségeket.

Cégek, külföldi partnerek elérése végezt fontos a kommunikáció és a célzott üzenetek eljuttatása a megfelelő helyre. Testreszabott weboldalak, üzleti regiszterek és eseményeken való részvétel generálja a hasznos klienseket.

4.3. Külföldi munkával kapcsolatos kérdőíves felmérés eredményei

Kutatásom részeként online Google kérdőívvel (9.1 - Mellékletek, Kérdőív) arra keresem a választ, hogy a székelyföldi megyékből (Hargita, Maros, Kovászna) milyenek a külföldi mezőgazdasági munkavállalási szokások, milyen körülmények befolyásolják az aktív korú álláskeresők kiáramlását külföldre és az esetleges hazatérésüket? Kérdőívemet külföldi munkával kapcsolatos helyi facebook csoportokban osztottam meg, emellett munkaközvetítő irodában személyesen is kitölthették a válaszadók 2024 március 13-tól kezdődően, egy hónapos időintervallumban.

Kérdőívem a Székelyföldi Mezőgazdasági Munkavállaló Külföldi Munkavállalási Tapasztalatai, szándékai és a Hazatérés Dinamikája címet kapta. 27 darab kérdést tettem fel, melyek demográfiai adatokkal kezdődnek és a munkavállalási döntéseket vizsgálom azok között, akik jelenleg külföldön, az EU-n belül dolgoznak a mezőgazdaságban vagy az elmúlt 5 évben dolgoztak.

108 válaszadó töltötte ki a kérdőívet, legtöbben közülük 20 és 24 év közöttiek, legkevesebben 55-59 év közötti személyek. A válaszadók életkora alapján megfigyelhetjük, hogy a fiatalabb generáció az, aki a külföldi mezőgazdasági munkalehetőségeket keresi, vállal.

A nemek eloszlása szerint 55,6%-ban férfiak töltötték ki az űrlapot. Családi állapot tekintetében legtöbben, 36,1% az egyedülálló személyek száma. Ebből következik, hogy a székelyföldi megyékből a férfi munkaerő nagyobb számban dolgozik a nyugat-európai gazdaságokban, sokan a családalapítás előtt hozzák meg a döntésüket, hogy más országokban vállaljanak munkát és gyűjtsenek pénzt. A Iskolai végzettség szerint legtöbben, 34,3%-ban rendelkeznek középiskolai végzettséggel a kitöltők közül. A szakirodalom feldolgozása során is tapasztaltam ezt a jelenséget, hogy a fiatalok nagy számban választják az elvándorlást, mintsem a továbbtanulást. Viszont nagy részük fontosnak tartja, hogy legalább érettségi bizonyítvánnyal rendelkezzen.

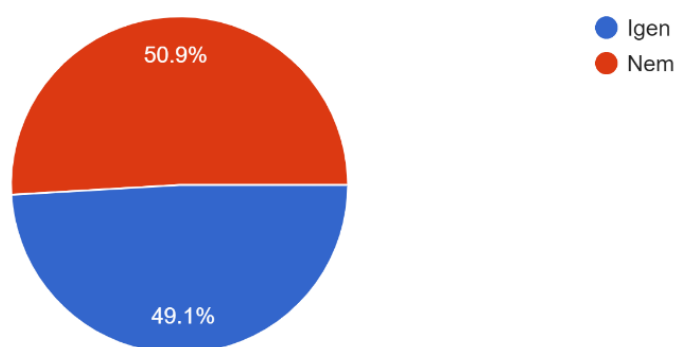
A külföldi munkavállalási döntéseket befolyásoló tényezők közül a legtöbb válaszadó a jobb pénzkereseti lehetőséget jelölte meg 1-től 6-ig terjedő skálán. Romániában a rendszerváltást követően is hasonló volt a szemlélet, már az 1990-es években is a jobb kereseti lehetőség volt a fő érv a külföldi munka mellett.

Ezzel szemben a nyelvtanulási lehetőség a legkevésbé fontos szempont a más EU-s országban való munkavállalás során. A válaszadók megelégszenek az alapfokú nyelvtudással, ami éppen csak a munkájukhoz szükséges.

A válaszadók majdnem fele-a kérdőív készítésekor is külföldön dolgozott (12. ábra). Akik szezonális külföldi mezőgazdasági munkán dolgoznak, legtöbb esetben már kora tavasszal kiutaznak az őket fogadó országba, hogy az év során minél több jövedelemre tegyenek szert.

(6) Jelenleg külföldön dolgozik?

108 responses

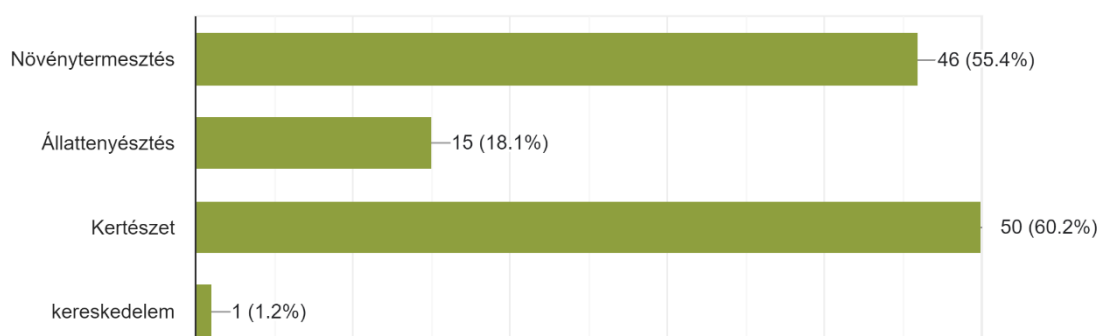
12. ábra Külföldön Dolgozók Aránya a kérdőív válaszadói közül

Azon válasz adók, akik jelenleg nincsenek külföldön, arra a kérdésre, hogy az elmúlt 5 évben dolgoztak-e mezőgazdaságban valamely EU-s országban 54,5%-ban igennel válaszoltak. Nem lényegi az eltérés az életkor szerinti megoszlások szempontjából.

Érdekelt, hogy a mezőgazdaság mely területén helyezkednek el a jelenleg vagy az elmúlt 5 évben nyugat-európai országban dolgozók (13. ébra) . Amióta megjelentek a holland és német virágkertészeti munkalehetőségek, melyekben üvegházakban viszonylag kedvező körülmények között lehet dolgozni, egyre többen választják ezeket a lehetőségeket. Az egyében kevésbé van kitéve a rossz időjárási viszonyoknak, a szélnek, esőnek, így

(7) Milyen munkaterületen dolgozik/ dolgozott a mezőgazdaságon belül?

83 responses

13. ábra Kérdőív válaszok - Munkaterületek a Mezőgazdaságban

garantáltan több órát tud dolgozni és jobban kereshet pénzt. Az állattenyésztés, amelyet elsősorban férfiak választanak, sok esetben kisebb családi farmokon történik, így kevesebb munkaerő kerül azokra a helyekre. A válaszokból is kitűnik, hogy ez elmarad a több mezőgazdasági munkáktól.

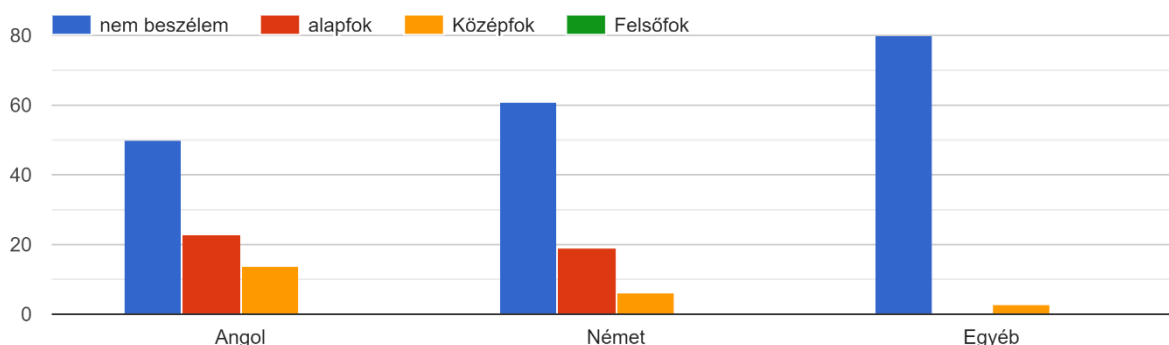
Székelyföld 3 megyéjében két ország dominál, ha más országban keresnek munkalehetőséget az emberek: Hollandia és Németország. Azonos arányban vezetik az országok rangsorát 2024-ben az adott országok. Őket Belgium követi, ahova sokan állatgondozni, vagy gyümölcszedői munkakörbe mennek a letöbben. A Brexit után Az Egyesült Királyság iránti érdeklődés csappant, hiszen az angolok miután kiléptek az Európai Unióból, vízumrendszert vezettek be és megszűnt a szabad munkavállalás lehetősége. Románia más régióiban nagy számban választották Spanyolországot, Olaszországot, mint célország. A magyarok lakta megyékre ez kevésbé jellemző (14. ábra). A két dél-európai országban él a legnagyobb román diaszpóra Európán belül. Érdekesség, hogy már polgármesteri, képviselői funkciókba is eljutottak a kivándorolt románok Spanyolországban és Olaszországban.

14. ábra Kérdőív válaszok - Külföldi mezőgazdasági munkások európai országokban

Az országok után, érdekelt a válaszadók idegennyelv-ismerete (15. ábra). Az angol és német nyelvtudásra voltam kíváncsi, hagytam a kérdésfeltevéskor egy nyílt választási lehetőséget, ha esetleg más nyelvismeret is megjelenik a válaszok között.

(9) Milyen nyelvtudással rendelkeznek?

15. ábra Kérdőív válaszok - Külföldi mezőgazdasági munkások nyelvtudása

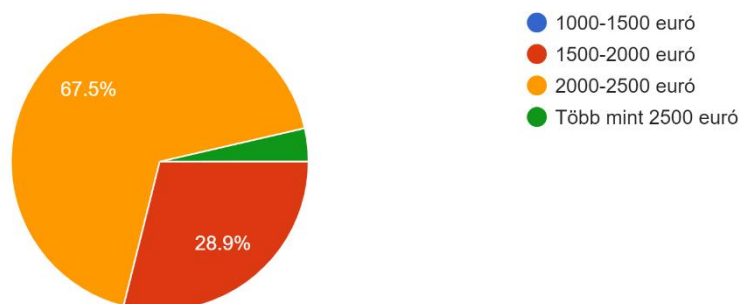
A korábbi kérdésnél, ahol arról kérdeztem az embereket, hogy milyen szempont szerint választanak külföldi munkalehetőséget, nagyon alacsony pontszámot kapott a nyelvtudás fontossága. A mostani ábra is szemlélteti, hogy az alapfokú idegennyelv-ismeret vagy a nyelvtudás hiánya nem szab határt.

A munkakeresés során több szempontot is figyelembe vesznek azok, akik egy adott külföldi országot választanak célállomásként. A döntést befolyásoló tényezők közül az EU-n belüli szabad munkavállaláshoz kapcsolódóan a legtöbben azért döntenek például Németország és Hollandia mellett, mert nincs szüksége munkavállalási engedélyre ezekben az országokban. Ezt követően a többség, 46 szavazattal a választott országban lévő jobb körülmények jelölte meg, mint fontos szempont. Ezzel szemben az adott ország nyelvének ismerete a legkevésbé fontos, alig 4 válaszadó jelölte ezt meg. Közepesen fontos a választott ország közelsége, valamint az ország Európai Unió tagállam, például Svájc esetében.

Egy másik szempont a külföldi munkakeresésnél a fizetés (16. ábra). Összefüggésben a korábbi kérdésre kapott válasszal, hogy legtöbben a jobb pénzkereseti lehetőség miatt dolgoznak nyugat-európai országokban, felmértem, hogy mi számít jó fizetésnek?

(11) Milyen havi fizetésre számít a külföldi munkával?

83 responses

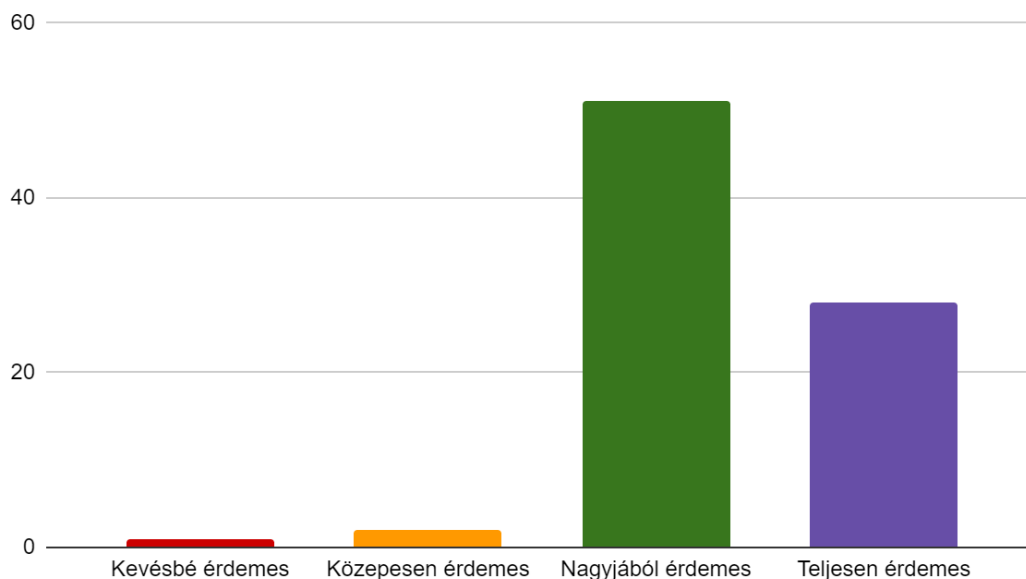

16. ábra Kérdőív válaszok - Várható fizetési tartományok külföldi mezőgazdasági munkára

A válaszadók közel 70 %-a 2000-2500 eurós fizetést jelölte meg fizetésként, amiért hajlandó külföldön mezőgazdasági munkát vállalni.- Az összeg adózás előtti értéket jelöl, a külföldi mezőgazdasági munkavállalók körében már megszokás számba megy, hogy a befizetett adót minden évben visszaigénylik, így ezt az összeg a tényleges keresetet jelöli. Ha a romániai 3 436 lejes havi bruttó átlagkeresetet vesszük (Ministerul Muncii, 2023), amely adózás után 2 071 lejt jelent egy romániában a mezőgazdaságban dolgozónak. Ez az összeg 416 eurónak felel meg. A romániai jövedelem átlagosan öt, hatszor kevesebb mint az átlag nyugat-európai bér.

Átlagosan elégedettek a külföldi munkával azok, akik elköteleződnek ebbe az irányba (17. ábra). Viszont egy apró dolog figyelhető meg a válaszok között, hogy a nagyjából érdemes válaszok emelkednek ki a többi közül, nem pedig a teljesen érdemes válaszok, melyek lila színnel vannak jelölve. Ennek több oka is lehet, és ezek az okok csak beszélgetések, interjúk során kerülnek felszínre. Amikor a munkavállalók elmondják, hogy hiányzik a család, barátok, lemaradnak az otthoni eseményekről, kimaradnak a közösségi életből .Sokan megjegyzik, hogy egyfajta kényszerűségből dolgoznak külföldön, mert romániában alacsony fizetések vannak, viszont a termékek és szolgáltatások árai kevéssel maradnak el a többi európai országtól.

(13) Érdemesnek tartja-e külföldön dolgozni szezonális munkavállalóként?

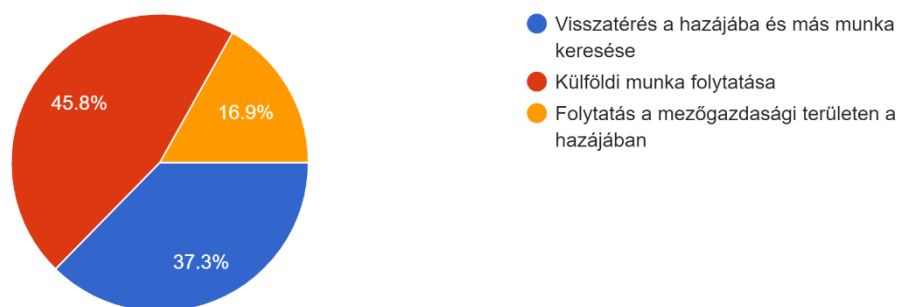

17. ábra Kérdőív válaszok - Szezonális külföldi mezőgazdasági munkavállalás értékelése

Amíg régen újsághírdetések, ismerősek ajánlása volt az elsődleges hely, ahol a munkavállalók külföldi munkalehetőségeket találtak, mára a szakirodalmi részben bemutatott 156/2000-es törvényi keret biztonságot nyújt és a munkaközvetítők kötelesek betartani ezeket. A válaszadók 71%-a választja ezért a munkaközvetítő szolgáltatásokat. Biztos munkalehetőségekre és biztonságos körülményekre számíthatnak ezáltal az őket fogadó külföldi munkaadónál.

(15) Milyen tervei vannak a külföldi munka után?

83 responses

18. ábra Kérdőív válaszok - Tervek a külföldi munkát követően

Amíg nem emelkednek a fizetések Romániában az agrár szektorban és nem lesznek a gazdaszervezetek programjai széles körben elérhetőek, addig azok a személyek akik

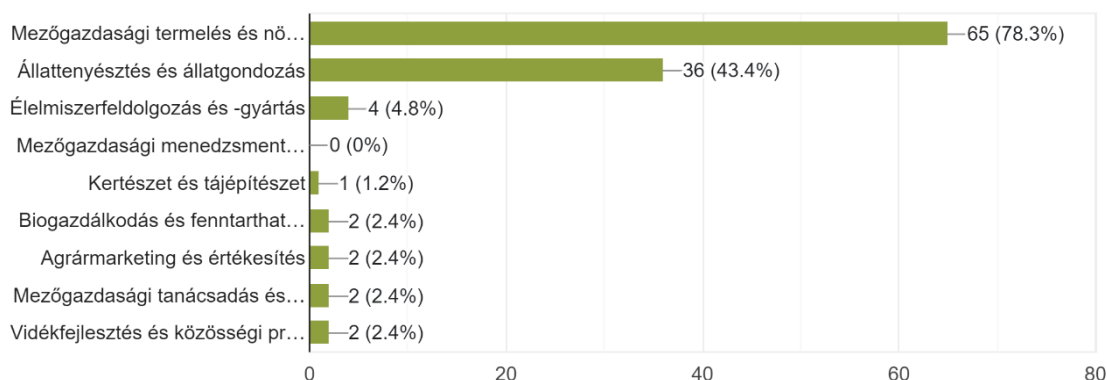
külföldön keresik a kenyerüket a mezőgazdasági ágazatban, nem fognak hazatérni (18. ábra). A végleges hazatérés kevesebb százalékban jelenik meg válaszként.

37,3 százalékban jelenik meg az a terv, hogy a külföldi munka végeztével az egyén visszatér és nem mezőgazdasági tevékenységbe kezd Romániában. Ennek oka lehet, hogy magas a belépési küszöb az agráriumba, nehéz kevés tőkével indítani mezőgazdasági vállalkozást indítani.

Van esély arra, hogy a hazaköltöző külföldi idénymunkások hosszútávon mégis visszatérnek az mezőgazdaságba, megtörténhet egy generációváltás és az évek során gyűlt tőkével mezőgazdasági tevékenységet folytatnak a jövőben. Ehhez rendelkezésükre fog állni a külföldön szerzett tapasztalatait. A válaszadók 78,3 százaléka a mezőgazdasági termelésben látja a potenciált (19. ábra). Állattenyésztésben csak 43,4 % lát jövőt, valószínű a nagyobb tőke és szaktudás miatt.

(19) Külföldön szerzett tapasztalatait milyen területen kívánja majd kamatoztatni?

83 responses

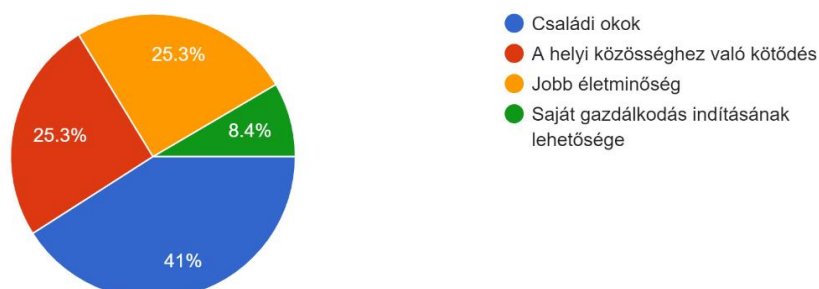

19. ábra Kérdőív válaszok- A külföldön megszerzett szaktudás hasznosításának területei

A családi okok, amiért leginkább visszatérnének szülőföldjükre az elvándorolt személyek (20. ábra). A kérdőív kitöltőinek 41%-a fontosnak tartja a családi köteleket és ez hangsúlyosabb mint a jobb életminőség vagy a helyi közösséghez való kötődés.

(20) Mi lenne a fő oka a hazatérésnek és a helyi mezőgazdaságban való munkavállalásnak?

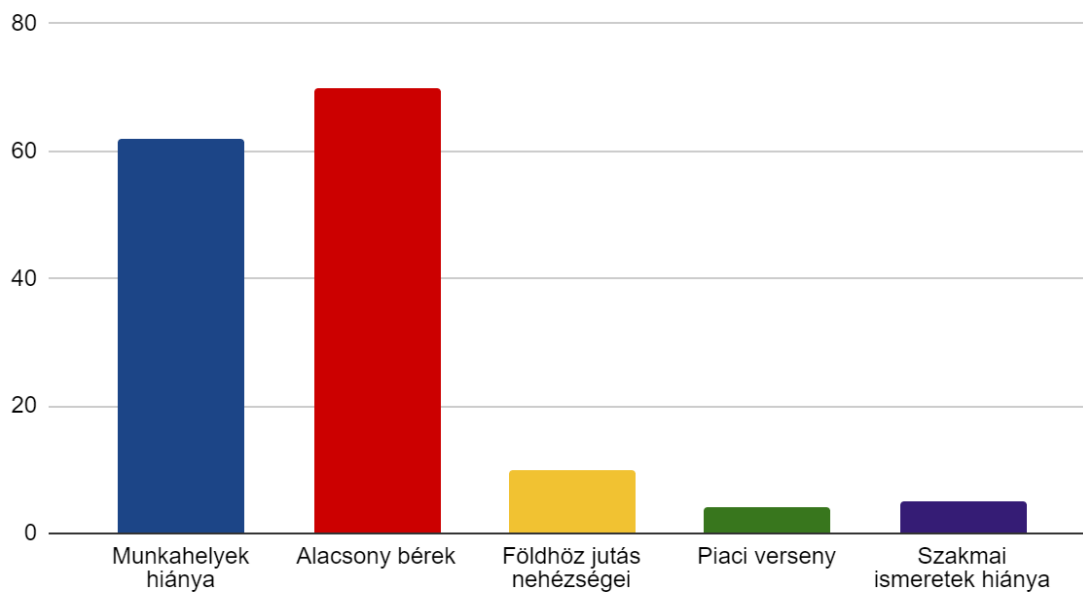
83 responses

20. ábra Kérdőív válaszok- A külföldről hazatérők otthoni munkavállalásának fő okai

A kérdőívben, miután a hazatérés okaira válaszoltak a megkérdezettek, felmértem, hogy melyek azok az akadályok amelyekkel szembesülnek, ha hazatérnének és a mezőgazdaságban szeretnének dolgozni vagy saját gazdálkodást indítani? Messze kiemelkedik a munkahelyek hiánya, az alacsony bérezés. Több mint 60-an jelölték meg ezt a két negatív tényezőt, sokkal többen mint a földhöz jutást vagy a piaci versenyt (21. ábra). A korábbi kérdésekre kapott válaszok között is hangsúlyosan jelen van a bérkülönbség.

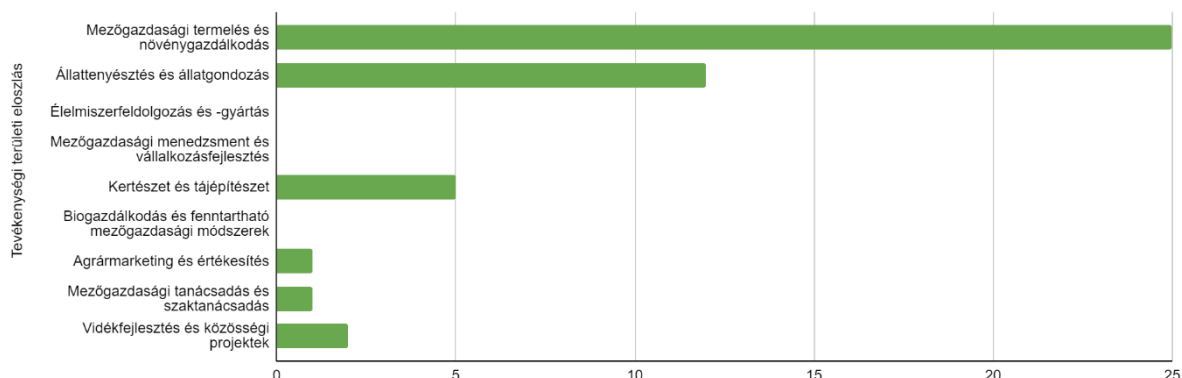
(21) Milyen akadályokkal szembesülne leginkább, ha hazatérne és helyi mezőgazdaságban szeretne dolgozni vagy saját gazdálkodást indítani?

21. ábra Kérdőív válaszok- Hazatérés és mezőgazdasági akadályok

A kérdőív eredmények tovább még több szempontból vizsgálhatóak, például külön választva a most külföldön dolgozók és a korábban külföldön dolgozók válaszait.

Külföldön szerzett tapasztalat itthoni kamatoztatása - a hazatérő külföldi munkások körében

22. ábra Kérdőív válaszok szűrése - külföldön szerzett tapasztalat itthoni hasznosítása tevékenységi terület szerint Forrás: Saját Szerkesztés

A kapott válaszokból között készítettem egy szűrést, melyből kiderült, hogy a korábban külföldön dolgozók többsége, hazatérés után mezőgazdasági termelésbe és növénygazdálkodásba kezdene (22 ábra).

A kérdőíves szűrés eredménye is rávilágít arra, hogy legtöbb hazatért fiatal elsősorban a növénytermesztés kezdene, felhasználva a nyugat-európai országokban szerzett tudást. Az állattenyésztést közel feleannyian választanák, mint a növénygazdálkodást. Mindkét tevékenységi területről kerültek interjúalanyok, amikor székelyföldi fiatal gazdákkal beszélgettem tevékenységükről.

4.4. Interjú fiatal gazdákkal és gazdaszervezetekkel

4.4.1. Interjú a külföldön mezőgazdasági munkatapasztalatot szerzett fiatalokkal

Székelyvárságon, az 1580 lelket számláló községben gyógynövényes manufaktúrát hozott létre Bálint Katalin. Hargita megye legnagyobb szórványtelepülésén (77 km²) igényesen kialakított kertet működtet Katalin. Szüleitől és nagyszüleitől ismerte meg a gyógynövényekben rejlő értéket. Gyógyteák, illóolajok, gyógynövényes fürdősök vannak a termékpalettán.

Tömbházban nőtt fel, vidéki nagyszüleinek iskolai szünetekben segédkezett. A nagyszülők átadták a tudásukat és tapasztalataikat. A mezőgazdaság, mint megélhetési forma akkor tudatosult a fiatal családanya életében, amikor idénymunkásként dolgozott Németországban. A különböző - kis és nagy méretű - agrárgazdaságokban, ahol megfordult Mannheim térségében értékes tapasztalatot gyűjtött. Dolgozott hagyma, retek, sárgarépa, dohány, kukorica ültetvényen. Elmondása szerint, hasznos volt látni, hogyan csomagolják a begyűjtött terményt. Miként jut el a vásárlókhöz a friss zöldség. Milyen elvárásoknak kell megfeleljen, hogy a minőséget tudja tartani a termelő.

A hazahozott tapasztalatot egyből nem kamatoztatta, kezdetben üzleti eladóként dolgozott egy ruhaboltban. Mikor a kisgyereke megszületett, otthon a ház körül kezdett próbaképpen gyógyfüveket, növényeket ültetni.

1. kép Bálint Katalin kézműves termékei

Az üzletben, ahol korábban dolgozott, látta, hogy az online reklámok és a hirdetések mennyire hatékonyan működnek. Így 2020-ban, a kezdeti időszakban egy kisebb mennyiségű papír tasakot rendelt és elindította Facebook oldalát és csoportját. Rövid időn belül több mint ezer személyből álló ügyfélkört alakított ki, akiknek máj-, epebántalmakra vegyes teákat, frissítő teákat, illó olajokat, szirupokat kínál. Termékei teljes egészében kézzel szedettek és készítették. 2022-ben bővítette a feldolgozót és a szárítót, valamint a csomagolót. Egységes arculatot hozott létre. Tervei szerint a rövid értékesítési láncot fogja követni a jövőben is. Meg szeretné őrizni a manufaktúra jelleget és közvetlen kapcsolatot tart fenn a vásárlóival, akik Székelyudvarhely és környékéről kerülnek ki.

A szintén Székelyvárságon élő Nagy Attila és párja, Erika biogazdaságot és mellette vendégházat működtet. Erdélyben nőttem fel, ahol a természet szerves része volt mindennapi életemnek. Családommal játszani, gombászni, kirándulni, túrázni jártunk az erdőbe – meséli Attila.

2. kép Nagy Attila és Erika

Az élet úgy alakult, hogy felnőttként

Budapestre költözött, de igen hamar rájött, hogy az nem az ő világa, nem érezte otthon magát. Rádöbbsent, hogy amit tanult, tapasztalt, milyen élményeket, emlékeket megélt, azokat az ő gyerekei a városban nem fogják látni, érezni, átélni. Informatikusként, szoftverfejlesztőként sikeres volt, de nagy volt a honvágya is.

Ezért úgy döntött, hogy visszaköltözik a természetbe, Erdély egyik legszebb részére, Székelyvárságba. Tudta, hogy tenni kell valamit, amivel jobba teheti a maga és gyermekei jövőjét és hogy létre kell hozzon egy tenyérnyi olyan helyet, ahol összhangban élhet a természettel. Megépítette a Matyi Vendégházat, ahol az ökoturizmus szellemisége szerint fogadják párjával, Erikával a vendégeinket. A vendégház mellett szaravasmarha tartással és sajtkészítéssel foglalkoznak 2014 óta. Jelenleg 20 jószág van a gazdaságban. Termékük a Varsági Hegyi Sajt.

Attila és Erika folyamatosan képzik magukat, sajtimesterektől tanulják el a különböző praktikákat. Sajtókóstolókat is tartanak a hozzájuk látogatóknak. A VAM székelyudvarhelyi hallgatói 2022 októberében egy tartalmas bemutatón vettek részt a Matyi Vendégházban, ahol Attila az ökoturizmus és a kézműves sajtjait ismertette. Elmondása szerint prémium kategóriás termékeket készítenek és szintén a rövid értékesítési láncot részesíti előnyben. Hisznek abban, hogy a kisgazdaságokban van a jövő, hiszen harmóniában a természettel annyit jövedelmet meg tudnak teremteni, hogy a családjuk szükségleteit fedezni tudják és pályázati úton újabb befektetéseket eszközölhetnek. Vevőköreit az interneten éri el. Lévén, hogy Attila alap szakmája informatikus, így ökoturizmusos weboldalt hozott létre és emellett Facebookon érhetőek el termékeik. Az ötletekből sosem fogynak ki – mondja Attila. Péksüteményeket, sajtallérokot, sajtálakat, lekvárokat is készítenek, hiszen nagy igény mutatkozott ezekre a termékekre. A családi gazdaságban gyerekeik is részt vesznek. Fontosnak tartja, hogy a tudás apáról fiúra szálljon és a vágya, hogy természetközeli életet éljen, beteljesült.

3. kép VAM hallgatók Székelyvárságban Nagy Attilánál 2022

4. kép Szőcs Levente és Zsófia kislányukkal - Csíkvacsárcsi - 2023

A Székely Gazdaszervezetek Egyesületétől ajánlották Szőcs Leventét és Zsófiát, hiszen ők az egyik jó példa arra, hogy a külföldön megszerzett mezőgazdasági tapasztalatot, hogy lehet kamatoztani otthon. A házaspár hét szezonn át dolgozott egy svájci biogazdaságban, ahol többek között zöldségtermesztéssel és sajtkészítéssel ismerkedtek meg. Hazatérve Csíkvacsárcsi határában kezdték el saját zöldségkertjüket művelni, vegyszermentes módszerekkel. Főként paradicsom, padlizsán, és paprika termesztéssel foglalkoznak, melyekből Levente szerint a világ legfinomabb zakuszkája készül. 2018 tavaszán ültették el az első palántákat,miután a próbaévük sikeresnek bizonyult, terjeszkedni kezdtek. Mostanra, hatvan áron három fóliaház áll, ötven méter hosszúak és hat méter szélesek. érik Ezekben paradicsom, padlizsán, ahogy székelyföldöm mondják vinete, paprika, uborka termesztés zajlik. Szabad földön rukkolát, salátát, cukkinit és céklát is termelnek, természetesen mindent vegyszermentesen. Jövőbeli terveik között szerepel egy lehetséges biominősítés megszerzése és egy tehénfarm létrehozása. Jelenleg is van egy kisebb istállójuk.

Sokan kilátogatnak hozzájuk a közeli Csíkszeredából is, vevőkörük egyre bővül. Levente és Zsófia híve a rövid ellátási láncnak. Házuk előtt becsületkasszát is működtetnek, ahonnan bárki válogathat a frissen szedett zöldségekből, emellett a közösségi médiában is hirdetik a szezonnak megfelelő friss terményeiket.

5. kép Biogazdaság Csíkvacsárcsiban - 2023

Fontos számukra, hogy aki tőlünk vásárol, bármikor megnézhesse, hogyan dolgoznak, honnan származik a termék. Jelenleg a szűk családi körből érkezik a segítség számukra, pedig nagy szükségük lenne munkaerőre.

4.4.2. Generációváltás és sikeres pályázatok

6. kép Nagy Zsolt - Recsenyéd,
Hargita megye 2022

Nagy Zsolt, a Hargita megyei Recsenyéden gazdálkodik. A szarvasmarha gazdaságot szüleitől vette át és fejlesztette. Meg voltak azok az erőforrásai, hogy érdemben lehessen mezőgazdasággal foglalkozni. Zsolt 2011 és 2014 között Sepsiszentgyörgyön tanult a Babes-Bólyai Tudományegyetemen, közgazdaságtant és turisztikát, innen tért haza. Vallja, hogy ez nem csak munka, hanem életforma is, ami hatalmas szabadságot ad neki. Minden egyes elvégzett munkát új sikerként él meg, ezért mindig lesz energiája a következő feladat elvégzéséhez. – állítja. A Pro Economica Alapítványnál szarvasmarhákra pályázott és

ennek segítségével vásárolta az állatokat. Reményei szerint a befektetés két éven belül megtérül. Úgy gondolkodott, hogy amíg a mezőgazdasági gépeknek hatalmas értékvesztése van, addig a húsmarha folyamatosan bevételt termel. Számára nagy előnyt jelentett, hogy magánszemélyként is részt vehetett a Pro Economica pályázatán. A kapott összeget nem tudta volna önerőből befektetni. A pályázathoz 45%-os önrészt tett hozzá és a maradék 55%-ot az alapítványi támogatásból kapta. Jelenleg 290 szarvasmarha van a gazdaságban.

Az egyetemről hozott tudásával pontos üzleti tervet készített és ahhoz tartja magát. A munkagépeit Hollandiából, Németországból vásárolja, ahova személyesen utazik és gyűjt tapasztalatot az ottani gazdáktól. Egy igazi generációváltás zajlik Zsolték családjában, amíg szülei egy U650-es régi traktorral és lovakkal végeztek majdnem minden mezőgazdasági munkát, mostanra közel 20 különböző mezőgazdasági felszerelés, kaszálógépek, bálázó és traktor áll rendelkezésükre. Az állatok legeltetése is megoldottá vált GPS nyomkövető és telefonos applikáció segítségével. Valós időben nyomon követik a legelő szarvasmarhákat. Ha gond van, Zsolt terepmotorral gyorsan a helyszínre ér. A legelőt pedig vadhálóval és villanypásztorral látták el, ami távol tartja a ragadozókat. Leleményességüket tükrözi az automatizált itatórendszer, ami a WC tartályokhoz hasonlóan mindig egy bizonyos

vízmennyiséget bocsájt az állatoknak. A GPS-es nyomkövető rendszer pedig megoldást szolgáltat a munkaerőhiányra és megbízható társ – vallja Zsolt. Nem szívesen vállalja senki a 290 darab állat legeltetését. A téli takarmányozást is pontos terv alapján dolgozták ki, hogy optimális súlygyarapodást érjenek el az állatok. A Nagy család hisz abban, hogy a folyamatos gazdaképzések mind hasznosak és tanulni lehet belőlük.

Hálás szüleinek is, mert munkalehetőséget teremtettek nekik a szülőfaluban. A szarvasmarhák értékesítése közvetítőkön keresztül zajlik, innen Olaszországba és a Közel-Keletre kerülnek.

Mivel igény mutatkozott az agroturisztikai panziókra, ahol a vendégek beleláthatnak a vidéki életbe., Zsolt családja párhuzamosan az állattenyésztéssel panziót és éttermet is működtet, ahol a saját hústermékeiket szolgálják fel. Zsolt ezt a tevékenységet is belefoglalta az üzleti tervébe. Gondosan odafigyelnek, hogy vendégei a legjobb ellátásban részesüljenek és jó véleménnyel távozzanak tőlük.

7. kép Pontos terv szerinti téli takarmányozás - Recsenyéd - 2022

4.4.3. A Romániai Magyar Gazdaszervezetek Legnagyobb Társulása

A Székely Gazdaszervezetek Egyesülete, amely a három Székely megyét lefedi, Románia legnagyobb magyar gazdaszervezete. Maros, Hargita és Kovászna megyében körülbelül 45 ezer magyar gazdát regisztráltak, akik területalapú támogatásra jogosultak. Ezen gazdák elvárásainak kielégítésére két tucat falugazdász, számos egyesület és a helyi önkormányzatok együttműködésével igyekeznek megoldást találni. Az egyesület szándéka az, hogy ernyőszervezetként összefogja a Maros, Hargita és Kovászna megyében tevékenykedő kisebb és nagyobb gazdaszervezeteket. Becze István elnökkel 2023 augusztus 25-én rögzítettem egy átfogó intejét.

A Székely Gazdaszervezetek Egyesületének célja, hogy megoldást találjon a kisebb gazdaságok és helyi szervezetek előtt álló kihívásokra, amelyeket a globális folyamatok és a romániai politikai helyzet nehezít. Az egyesület 2010-ben jött létre, hogy egy platformot biztosítson, ahol a tagok közösen azonosíthatják a problémákat és dolgozhatnak ki

megoldásokat. A partnerség alapvető fontosságú ebben a folyamatban, ami lehetővé teszi, hogy 205 helyi szervezet Hargita, Kovászna és Maros megyékből együttműködjön különböző szakmai szervezetekkel, intézményekkel és egyetemekkel, beleértve a magyarországi partnereket is

Nagy lehetőség, ha élnek a tudással, amelyet a szakmai partnerektől kapnak. Amikor

8. kép Székely Gazdaszervezet Egyesülete logó Forrás: szekelygazda.ro

elindultak az EU-s terület alapú támogatások, a székelyföldi adottságokból fakadóan a sok kis, családi vállalkozásnak nehéz lett volna egyedül boldogulni, szükség volt egy hálózatra. Legutóbb, 2023 őszén a székelyföldi pályázati cégeket kérték fel, hogy segítsék a gazdákat, hogy minél nagyobb pontszámot érjenek el a támogatások lehívásánál. Felkutatja a Székely Gazdaszervezetek Egyesülete azokat a mezőgazdasági vállalkozásokat, akik célirányosan tudnak pályázni és a megfelelő pályázati tanácsadóhoz irányítják. Szegmentálták a gazdákat és a pályázati cégeket, hogy egy-egy területen (pl. zöldségtermesztés) minél sikeresebben tudjanak forrásokhoz jutni. A falugazdász hálózaton keresztül a bürokráciában segítenek elsősorban a gazdáknak. Romániában nincs jelenleg szaktanácsadói hivatal, így az egyesület nagy hangsúlyt fektet erre. A Kárpátoktól délre eső részeken, ahol több ezer hektár van egy kézben, esetleg külföldi tulajdonban, ott nem szükséges a szaktanácsadás. Hegyvidéken, a kis gazdaságokban a megmaradást segíti mezőgazdasági tanácsadás, a helyes irány megválasztása a termelésben, tenyésztésben. A Digitális Agrárakadémia is ehhez járul hozzá, hogy a modern agrárinformációs rendszereket megismertesse a gazdákkal, ebben a partnerségben részt vesz a MATE is, Erdélyben pedig a Székely Gazdaszervezetek Egyesülete bonyolítja le a képzéseket. Terveik között szerepel, hogy a falugazdász hálózatot felszereljék

modern technikai eszközökkel, hogy hatékonyan segítsék a gazdákat. (például talajszkenner, munkadrón). A falugazdász hálózatot is szakterületetek szerint hozták létre. Erre szükség volt, mivel Székelyföld nem egy monokultúra. Erős a burgonyatermesztés, tejágazat. A Székelyföldi Gazdaszervezetek Éves Egyeztető Fóruma hivatott az aktuális problémákra megoldásokat keresni, diverzifikálva keresik a megoldásokat, szakterületekre osztották a problémákat. Kilenc szekció jött létre és a szekciókon belül hatékonyan áramlik az információ, akár napi szinten. Példaként a sertés tenyésztőket a napi árváltozásokkal, járványokkal, pályázati lehetőségekkel kapcsolatos hírekkel látják el. Fontos, hogy a termelők ne kerüljenek csődközeli helyzetbe, ezért még szövetkezeteket is létrehoztak, az Egyesület nyomon követi ezeket és segít, ahol kell. A szövetkezetek létfontosságúak a feldolgozásban, értékesítésben, pályázatoknál, ezeket a tevékenységeket napi szinten a falugazdászok segítik.

9. kép Gazdaképzés a Székely Gazdaszervezetek Egyesületénél 2021 Forrás:szekelygazda.ro

Két nagyon fontos programot visz a Székely Gazdaszervezetek Egyesülete, egyik a fiatal gazda program, már több mint 1000 gazda jelentkezett. A programban való bekerüléséhez egy részletes kérdőívet kell kitöltsenek a gazdák. A sikeres jelentkezőket szétosztották a falugazdászok között, hogy minden térségben célirányosan részesüljenek a segítségben, információkban, szakmai támogatásban. Szaktanácsadásban, pályázati tanácsadásban részesülnek a fiatal gazdák, a Egyesületen keresztül pedig kapcsolati háló bővítésére is lehetőségük nyílik.

A második fontos program a biogazda képzés és biogazdálkodás. A Székelyföld egyharmada Natura 2000-es védelem alatt áll. (Natura2000, 2020) Emiatt a hegyvidéki gazdálkodás alkalmasabb a biogazdálkodásra. A program keretében működik a Bio-Székelyföld alprogram, képzésekkel, vetőmag beszerzéssel, partnerkapcsolatok építésével. A 2020-2023-as időszakban a Egyesület megduplázta a biogazdák számát, 2024-re már 1500 biogazda van Hargita, Maros és Kovászna megyékben. A gazdák adminisztrációs terheit átvállalta a Székely Gazdaszervezetek Egyesülete, ide tartozik a bio minősítés, ellenőrzések lebonyolítása.

2018-ban három nagyobb székelyföldi versenyt indított a Egyesület. Az Ákovita nemzetközi párlat és pálinkaverseny a gyümölcsstermesztőknek nyújt lehetőséget, ahol a magas minőségű pálinkákat versenyeztetik, ezáltal a közvélemény figyelmét is felhívják a minőségi termékekre.

Böjti Csemege néven indult a Kárpát-Medencei kézműves sajtok és sajt készítőik versenye. A eseményt minden évben a Nagyböjti időszakban rendezik, a biogazdák szabad tartásban legelő jóságai nem erjesztett takarmányt kapnak, így a sajtok minősége is magasabb. A széna-tejből előállított sajt egyedi, hisz a székelyföldi biodiverzitásból érkező sajtok ízvilágát nem hozza a más vidékekről származó sajt. Az Egyesület partnere a Mosonmagyaróvári Magyar Tejgazdasági Kísérleti Intézet, akik szakmai segítséggel látják el a gazdákat, sajt készítőket.

A harmadik versenyt, mely szintén a helyi termelők egy csoportját szólítja meg, az a Nektária – székelyföldi mézverseny. Hargita, Maros és Kovászna megyékben 8 méhészt egyesület működik, az ők méhészeik mérik össze termékeiket 2022 óta a Nektárián. A mézversenyen is a minőségen van a hangsúly, a bírók érzékszervi vizsgálata után laboratóriumban is megvizsgálják a termékeket. A méz bel tartalmi értékére hívja fel ez a verseny a vásárló közönség figyelmét.

Az említett három verseny mellett újdonságként indult el 2023-ban a ribizlibor verseny. A térségre jellemző ribizli termesztést népszerűsíti ez az esemény.

Becze István, elnök szerint nincs könnyű helyzetben a székelyföldi mezőgazdaság, fiatalok menekülnek az ágazatból, nehézkesen zajlik a generáció váltás. A gazdák átlagéletkora még mindig 60 év fölött van a térségben. Az elsődleges gondok a munkaerő és az anyagi tőke hiánya. Az Egyesület pozitív példákkal ösztönzi a gazdákat. Közösségi médiában

kampányvideókkal, tudatosítással ösztönzik a fiatalokat, hogy miért érdemes az agráriumban dolgozni. Ma már gazdálkodni nem azt jelenti, mint 50 évvel ezelőtt, a modern eszközök, a pályázatok, a kapcsolati háló és a Székely Gazdaszervezetek Egyesülete segítségével jobban tudnak érvényesülni az ágazatban dolgozók, ezáltal a családoknak egy komoly megélhetési lehetőség a mezőgazdaság. Fontos azt az üzemméretet behatárolni a székelyföldi térségben, amely egy család megélhetését biztosítja. A régióban nincs lehetőség nagyüzemű gazdálkodásra, idegen, akár külföldi munkaerő bevonására. Példaként említhető egy 38-40 fejőstehénből álló gazdaság, 40 hektáron gazdálkodva, korszerű felszereltséggel, gépesítéssel el tud látni egy nagyobb családot. A pályázatok kiírásánál fontos lenne, hogy pozitívan diszkriminálják a hegyvidéki gazdákat. A jelenlegi országos, EU-s pályázatokban nem tudnak a hegyvidéki gazdák magas pontszámokat elérni a földterület méretei miatt, vagy az állatállomány nagysága is alacsonyabb, mint egy síkvidéki gazdaságban. Ha nem történik meg a pozitív diszkrimináció, akkor megszűnhet a hegyvidéki biodiverzitás, beerdősödnek a legelők, eltűnnek a gyógynövények, a falvak lassan elnéptelenednek, nem lesz, aki a földterületeket megművelje, állatokat tartson.

Jó követendő példa viszont, hogy ha egy fiatal egy kisebb területen, akár fél hektáron zöldséget termel, használva a fejlett technológiát. A székelyföldi régióban is vannak már erre jó példák. Egy pár, hét évig élt Svájcban, bio gazdaságban, zöldségtermesztésben dolgoztak és Csíkszereda mellett hasznosítják a külföldön megszerzett tudást és tapasztalatot. Online promócióval a rövid elérési láncot részesítik előnybe és helyben értékesítik termékeiket. Van kereslet a helyben termelt, egészséges zöldségre.

A Székely Gazdaszervezetek Egyesülete hat pályázatot indított a közelmúltban a rövid ellátási láncokhoz kapcsolódóan. Bekapcsolódott a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, mellettük tejszövetkezetek, méhészek, középiskolák, közbirtokosságok, gabonatermelők. Egyes pályázatok 100%-os támogatásban részesülnek, másoknál 30%-os önrész szükséges, de jó látni, hogy haladnak.

Generációváltás témában Becze István kiemelte, hogy ahol van egy sikeres gazdaság, ott van amit átvennie a fiatalabb korosztálynak, viszont ahol nincs gépiesített gazdaság, felszerelés ott a fiatalok nem szívesen veszik át a gazdaságot. Nem fejlesztik magukat, alacsony a motiváció. Romániai sajátosságként jelenik meg a Start-Up típusú generációváltás. A fiatal gazdák 100%-os vissza nem térítendő támogatása, ahol a gazda a rokonságtól bérlő, vásárolja meg a földterületeket és azon gazdálkodik a pályázati pénzből.

A mezőgazdasági munkaerő hiányát a székelyföldi régióban is próbálják a gazdák technológiával felváltani. Fejőrobotok, burgonya kombájnok, válogatógépek, automatizált gépsorokkal dolgoznak. A gépeket üzemeltetni már egy képzetebb munkaerőre van szükség, magasabb jövedelmet biztosítanak számukra a gazdák. Szezonális munkaerőt nehezen találnak a gazdák, a vidéki térségből is nagy számban dolgoznak külföldön. A romániai nagy gazdaságokban már megjelentek az ázsiai vendégmunkások, ez még Székelyföldön nem jellemző, viszont a gazdák rá lesznek kényszerülve a közeljövőben a vendégmunkásokra.

Hangsúlyt kell fektetni a gazdák tudatosítására, hogy ha egy elnyert pályázat útján anyagi forrásokhoz jutnak, azokat működő és fenntartható termelésre használják, ebben szakmai segítséget nyújt a Székely Gazdaszervezetek Egyesülete a falugazdászok révén, akik első kézből tudnak szaktanácsot adni. Ide kapcsolódik az a lehetőség, hogy integrációkat kell létrehozni egyes térségek hasonló termelőivel, például a Moldvai Csángó-Magyar Zöldségtermesztők Szövetsége, ahol 10-20 termelő pályázat révén fóliaházakkal, csepegtető rendszerrel felszerelve működjenek, a gazdaszervezet pedig szakmai segítséget biztosít számukra a termeléstől az értékesítésig. Termékpályákban kell gondolkodniuk a gazdáknak, hiszen például a tej felvásárlási ára globális szinten ingadozik, viszont a helyi feldolgozó szövetkezetek viszonylag stabil áron tudják felvásárolni a gazdáktól a tejet, ezáltal folyamatos jövedelmet biztosítanak számukra és így nem kerülnek kényszer pályára, a munkaerőnek is folyamatos jövedelmet tudnak biztosítani.

A Székely Gazdaszervezetek Egyesületének jövőbeli terve, hogy tovább fejlessze a szaktanácsadói hálózatát, kiemelten segítse a rövid ellátási láncban résztvevő gazdákat.

5. Következtetések és javaslatok

A mezőgazdasági tevékenység az Európai Unióban döntően családi tulajdonú gazdaságokban folyik, melyek az adott országok, így Románia jogszabályi keretrendszerének védelmét élvezik.

Kiemelten fontos a külföldi munkavállalók jogainak törvényi védelme, ami az agrárium állami támogatásának is részét képezi.

Romániában, ezen belül Hargita megyében is, a mezőgazdasági munkaerő jelentős része családi vállalkozásokban dolgozik. E munkaerő jelentős része időszakosan nyugat-európai országokba vándorol, ahol az uniós jogi keretek között, mégis gyakran a hivatalos munkaközvetítők szolgáltatásai nélkül találnak alkalmi munkát.

A középfokú tanulmányaikat éppen befejező vagy esetleg be nem fejező fiatalok közül sokan köteleződnek el külföldi szezonmunkára, amely jelenség az egész Romániára jellemző kihívás.

A hazatérés nem tekinthető általánosan jellemző Románia legtöbb régióiban, sőt a Székelyföldre sem, viszont kis számban már megjelentek pozitív példák. A visszatérő munkavállalók közül sokan felismerik a helyi mezőgazdasági termelésben rejlő lehetőségeket, és ezt az elszántságot gyakran családi okok is táplálják. Azonban a hazatérés akadályát képezhetik az alacsony bérek és a korlátozott helyi munkalehetőségek.

A gazdáknak nyújtott támogatás tekintetében megfigyelhető, hogy a szövetségek és gazdaszervezetek által nyújtott szaktanácsadás, képzések és pályázati lehetőségek növelhetik a mezőgazdasági termelés hatékonyságát. A Székelyföldön a szövetkezetek jövőbeli sikerének kulcsa lehet a közös fejlődés és hatékony működés.

5.1. Javaslatok

Szükséges lehet a családi gazdaságok további támogatása, különös tekintettel az ifjú generációra, hogy a helyben történő munkalehetőségek vonzóbbá váljanak és tényleges generációváltás következzen be.

A munkavállalók tájékoztatása és képzése kulcsfontosságú lehet az uniós jogi keretek közötti legális munkaközvetítés, foglalkoztatás előmozdításában.

A regionális fejlesztési stratégiákban hangsúlyozni kell a mezőgazdasági termelésben rejlő helyi lehetőségeket és az agrártámogatások hatékony felhasználását, hiszen magas a belépési érték a mezőgazdasági vállalkozásformába.

Támogatni kell a visszatérő munkavállalókat a helyi gazdaságba való beilleszkedésben, beleértve a vállalkozásindítási támogatásokat és a szövetkezeti működési modellek népszerűsítését, biogazdaképzést.

Országos szinten nagyobb bérezést kell biztosítani a mezőgazdaságban dolgozóknak.

6. Összefoglalás

A szakdolgozat céljaként tűztem ki, hogy bemutasam a mezőgazdasági munkavállalási szokásokat európai, romániai, székelyföldi viszonylatban. A dolgozatom során felmértem, hogy lehetséges-e a külföldön megszerzett tapasztalatokat hasznosítani Székelyföldön. Mekkora méretű a hajnaldóság a hazatérésre. Vonzó lehet-e a mezőgazdaság, mint szakterület a hazatérő fiatalok számára a Székelyföldi megyékben.

Interjúkkal, megfigyeléssel és kérdőíves módszerrel folytattam vizsgálatot. Az interjúk során Hargita megyébe visszatelepült gazdákat kerestem fel, akik növénytermesztéssel, állattartással, sajt készíttéssel foglalkoznak. Véleményük szerint minőségi terméket kell készíteni és állandó vevőkört kell kialakítani a fenntarthatóság végett. Hasznosítani tudták a külföldön megszerzett tapasztalatokat és tudást.

A mezőgazdaság számára fontos szempontot képviselő fiatal gazda mutatta be, hogy milyen módon menti meg a mezőgazdasági termelőt a generációváltás. Állattenyésztéssel foglalkozó vállalkozás számos problémával szembesült és a modern agrárinformációs rendszerek és a felsőoktatásban szerzett ismeretek segítik vállalkozásukat, hogy nyereséget termeljen. Második generációs gazdaként hasznosítja ismereteit a szarvasmarha tenyésztésben. A szakirodalmi forrásaim és az interjúalanyok szerint is térségünkre jellemző a kisebb, családi farmok léte, mintsem a nagyszámú munkaerőt foglalkoztató termelőegységet.

A Székelyföldi Gazdaszervezetek Egyesülete falugazdász hálózattal, szaktanácsadással, képzésekkel, pályázati figyelőkkel segíti a gazdálkozókat. A szervezet a legnagyobb vidékfejlesztést működtető intézményhálózat Hargita, Maros és Kovászna megyékben. Hangsúlyt kell fektetni a gazdák tudatosítására, segítik őket, hogy a helyi sajátosságoknak megfelelően folytassák tevékenységüket a termelők.

Megfigyelés módszerével mutattam be az emberi erőforrás menedzsment szempontjából egy külföldi munkaközvetítő vállalkozást, mely a törvényes keretet követve toboroz romániai munkásokat elsősorban Hollandiába és Németországba. A külföldi munkavállalás során a legfontosabb tudnivalókat, lehetőségeket és veszélyeket is fontos tudnia azon személyeknek, akik más országban vállalnak munkát. Bizalommal fordulhatnak a munkaközvetítőkhöz, hiszen az ők céljuk, hogy segítsenek az egyénnek megfelelő munkát találni és a másik oldalon a külföldi munkaadónak a megfelelő emberi erőforrást biztosítani.

Annak ellenére, hogy vannak jó példaként említhető hazatelepülő és itthon gazdálkodó egykori külföldi munkások, a szekunder adatok és a saját kérdőíves felmérés is azt az eredményt adta, hogy a fiatalok a jobb bérezés reményében inkább a nyugat-európai munkát választják. Kérdőívemet olyan válaszadók töltötték ki, akik jelenleg külföldön dolgoznak vagy az elmúlt öt évben ott dolgoztak. A bérezés jelenti számukra a fő szempontot, kevésbé számít az adott ország nyelvének ismerete, a célország távolsága Romániától.

A válaszok alapján legtöbben Németországban és Hollandiában szeretnek dolgozni és elégedettek a külföldi munkakörülményekkel, bérezéssel.

A hazatelepedéssel kapcsolatban a családi okok a legfontosabb érv, amiért hazatérnének, viszont az alacsonyabb romániai bérek és a széleskörű munkalehetőségek hiánya miatt inkább külföldön maradnak.

A kérdőívem (9.1 fejezet) második részét hely szűke miatt nem dolgoztam fel, ott azokat a személyeket kérdeztem, akik még nem dolgoztak más országban a mezőgazdaságban. Az ők válaszaikat egy következő kutatásban lehetne felhasználni. Úgyszintén a Romániában is megjelenő új alkalmazás formát. A vidékfejlesztésben és az agráriumban végbemenő folyamatokról szóló dolgozatomban elsősorban az országból elvándorló munkásokat kutattam, miközben az elmúlt években kezdett megjelenni az Ázsiából Romániába érkező mezőgazdasági munkaerő is. A székelyföldi régióban még nem hangsúlyos az ők számuk, viszont egy közelmúltban tett farm látogatásom során a romániai Szeben megyében tapasztaltam, hogy majdnem minden harmadik munkaerő nepáli volt. A farm tulajdonosának elmondása szerint a munkaerőnek biztosít lakhatást, megfelelő körülményeket és így megoldódnak az emberi erőforrás gondjai. Az ázsiai agrár munkaerő Európába történő áramlása szintén egy következő dolgozat tárgya lehet.

A primer és szekunder kutatásból kiderült, hogy amíg a romániai mezőgazdasági munkaadók nem biztosítanak magasabb fizetéseket és hasonló munkakörülményeket mint Nyugat-Európában, addig a helyi munkaerő elvándorol és kénytelenek lesznek ázsiai munkaerővel pótolni őket.

7. Irodalomjegyzék

1. ADR Centru, 2004. *AGENTIA PENTRU DEZVOLTARE REGIONALA CENTRU*. [Online]
Available at: <https://www.adrcentru.ro/adrcentru-prezentare/>
[Hozzáférés dátuma: 14 06 2023].
2. AGENTIA JUDETEANA PENTRU OCUPAREA FORTEI DE MUNCA HARGHITA, 2023. *Analiza pietei muncii 2020-2021 reactualizare 01/2023*. [Online]
Available at:
<https://www.locuridemuncaharghita.ro/Analiza%20pietei%20muncii/2023/ANALIZA%20PIETEI%20MUNCII%20PENTRU%20PERIOADA%202020-2021%20Harghita%20reactualizat%20ianuarie%202023.pdf>
[Hozzáférés dátuma: 12 04 2024].
3. Ban, C., 2012. Aspecte economice transnaționale și ambiguitățile lor: Cazul migrației românești spre Italia. *International Migration*, 50(6), p. 129–149.
4. Brandmüller, T., Fodor, R. & Fohgrub, B., 2023. *Eurostat regional yearbook*. [Online]
Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/17582411/KS-HA-23-001-EN-N.pdf/5d783d9e-9cb3-897c-8360-5122563ae8f3?version=6.0&t=1700579783008>
[Hozzáférés dátuma: 23 03 2024].
5. Castles, S., de Haas, H. & Miller, M. J., 2020. *The Age of Migration - International Population Movements in the Modern World*. hatodik szerk. London: PALGRAVE MACMILLAN.
6. Departamentul pentru Românii de Pretutindeni (DRP), 2023. *Departamentul pentru Românii de Pretutindeni (DRP)*. [Online]
Available at: <https://dprp.gov.ro/web/lucrezi-in-strainatate/>
[Hozzáférés dátuma: 11 04 2024].
7. Department for Environment, Food & Rural Affairs, 2023. *Agricultural workforce in England 2002 to 2023*, London: DEFRA.
8. EU DG Agriculture and Rural Development, 2023. *How many people work in agriculture in the European Union?*, Brussels: European Commission.
9. European Parliament, Council of the European Union, 2014. *DIRECTIVE 2014/54/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL*. [Online]
Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32014L0054>
[Hozzáférés dátuma: 14 10 2023].
10. European Union Agency for Fundamental Rights, 2007. *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. [Online]
Available at: <https://fra.europa.eu/ro/eu-charter/article/45-libertatea-de-circulatie-si-de-sedere>
[Hozzáférés dátuma: 12 04 2024].
11. Eurostat, 2020. *People on the move — statistics on mobility in Europe*. [Online]
Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/digpub/eumove/bloc-2b.html?lang=en>
[Hozzáférés dátuma: 21 06 2023].
12. Eurostat, 2022. *Employment by sex, age, economic activity and NUTS 2 regions*. [Online]
Available at:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_R_LFE2EN2_custom_6047686/defa

[ult/table?lang=en](#)

[Hozzáférés dátuma: 14 06 2023].

13. Eurostat, 2022. *Farmers and the agricultural labour force - statistics*, Brussels: Eurostat.
14. Eurostat, 2022. *Jobs and growth in rural areas*, Brussels: European Commission.
15. Eurostat, 2022. *Unemployment rate by NUTS 2 regions*. [Online]
Available at:
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TGS00010/default/table?lang=en>
[Hozzáférés dátuma: 12 06 2023].
16. Eurostat, 2023. *Which EU regions rely heavily on agriculture?*. [Online]
Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231011-1>
[Hozzáférés dátuma: 12 01 2024].
17. Eurostat, 2023. *Young people neither in employment nor in education and training (15-24 years)*. [Online]
Available at:
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipslm90/default/table?lang=en&category=t_educ.t_educ_outc
[Hozzáférés dátuma: 23 02 2024].
18. Inspectoria Muncii, 2024. *Inspectoria Muncii*. [Online]
Available at: <https://www.inspectiamuncii.ro/despre-inspectia-muncii>
[Hozzáférés dátuma: 18 03 2024].
19. Inspectoratul Teritorial de Muncă Harghita, 2023. *TM-Harghita*. [Online]
Available at:
http://www.itmharghita.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=213&Itemid=154
[Hozzáférés dátuma: 12 03 2024].
20. Institutul Național de Statistică, 2021. *POP105A - Populatia rezidenta a Romaniei*. [Online]
Available at: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>
[Hozzáférés dátuma: 12 04 2024].
21. Koller, K., Wolter, S., Vana, I. & Tschank, J., 2022. *Transnational research report on the situation of 25+ NEETs in the EU and in beneficiary countries*, Wien: Centre for Social Innovation.
22. László, G., 2021. *Foglalkoztatáspolitikai*. első szerk. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft..
23. LOUIS, U., ȘTEFAN, S., MARIAN, B. & VIOREL, M., 2011. *AL PATRULEA VAL Migrația creierelor pe ruta România-Occident*. Bukarest: Fundația Soros România .
24. Marie-Laure, A.-G., 2021. *Migrant seasonal workers in the European agricultural sector*. [Online]
Available at:
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689347/EPRS_BRI\(2021\)689347_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689347/EPRS_BRI(2021)689347_EN.pdf)
[Hozzáférés dátuma: 14 06 2023].

25. Ministerul Justiției Romania, 2000. *LEGE nr. 156 din 26 iulie 2000*. [Online]
Available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23620>
[Hozzáférés dátuma: 14 06 2023].
26. Ministerul Muncii, 2023. *Salariul minim pentru constructori și agricultori 2023*. [Online]
Available at: <https://mmuncii.ro/j33/index.php/ro/comunicare/comunicate-de-presa/7074-20231025-cp-salariu-minim>
[Hozzáférés dátuma: 17 04 2024].
27. Mizik , T., 2018. *Agrárgazdaságtan II..* első szerk. Budapest: Akadémiai Kiadó.
28. Natura2000, F. C., 2020. *Federația Coaliția Natura 2000 România*. [Online]
Available at: <https://natura2000.ro/arii-protejate/>
[Hozzáférés dátuma: 02 03 2024].
29. Neagu, G., 2019. *RURAL NEETs IN ROMANIA*, București: Institutul de cercetare a Calității Vieții.
30. OECD, 2013. »Romania«. In: *International Migration Outlook 2013*, Paris: Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică.
31. Popp, K., 2020. *MIGRATION DATA PORTAL*. [Online]
Available at: <https://www.migrationdataportal.org/blog/seasonal-migration-and-covid-19-undercounted-undervalued-and-underprotected>
[Hozzáférés dátuma: 22 11 2023].
32. REGA Régiókutató Egyesület , 2018. *Az érettségi vizsgára készülő diákok munkaerőpiaci attitűdje*, Székelyudvarhely: REGA Régiókutató Egyesület.
33. Rye, J. F. & O'Reilly, K., 2021. *International labour migration to Europe's rural regions*. első szerk. Oxford: Routledge.
34. Sandu, D., Bleahu, A., Grigoraș , V. & Guga , S., 2006. *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*. 1 szerk. București: Fundația pentru o Societate Deschisă.
35. Sarah K. Lowder, Jakob Skoet, Saumya Singh, 2014. *The State of Food and Agriculture*, Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
36. Stănculescu, M. S. & Stoiciu, V., 2012. *Impactul crizei economice asupra migrației forței de muncă din România*. 1 szerk. București: Editura Paideia.
37. Tattay, L., 2019. *Versenyképesség és szellemi alkotások az Európai Unióban*. Budapest: Wolters Kluwer Kft..

8. Ábrajegyzék

1. ábra Mezőgazdasági üzemek az EU-ban, 2020 (családi és nem családi munkaerő típusok szerint) Forrás: Eurostat	10
2. ábra Az EU-s mezőgazdasági üzemek vezetőinek korosztályai nemek szerint százalékos eloszlásban, 2020 Forrás: Eurostat	12
3. ábra A vidéki térségek (és a mezőgazdaság) Bruttó Hozzáadott Értéke (millió euró) és a foglalkoztatottsági ráta (%) az EU-ban Forrás: Eurostat	13
4. ábra A mezőgazdaságban foglalkoztatottak arány a teljes foglalkoztatottságon belül az EU-ban Forrás: Eurostat	14
5. ábra A mezőgazdaságban foglalkoztatottak arány a teljes foglalkoztatottságon Romániai foglalkoztatottság a mezőgazdaságban Forrás:Eurostat.....	14
6. ábra az EU másik tagállam, illetve EU-n kívüli országok állampolgárainak százalékos aránya a mezőgazdasági foglalkoztatottságban Forrás: Eurostat és Saját Szerkesztés	15
7. ábra Mezőgazdasági foglalkoztatottság 2010-2023 időszakban Romániában (ezer fő). Forrás: saját szerkesztés, Eurostat	20
8. ábra Foglalkoztatás a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban és halászatban.	21
9. ábra A nem foglalkoztatott, nem tanuló és nem képzett fiatalok aránya (NEET), 2022 (% 15-29 évesek, NUTS 2 régiók szerint) Forrás: Eurostat	23
10. ábra A nem foglalkoztatott, nem tanuló és nem képzett fiatalok (15-29 évesek) az urbanizáció foka szerint -Nagyvárosok, Kisvárosok és Vidéki térségek, 2022 (%) Forrás: Eurostat.....	24
11. ábra Közép-romániai régió szociális mutatói – ezer fős léptékben- forrás: Forrás:Saját Szerkesztés	30
12. ábra Külföldön Dolgozók Aránya a kérdőív válaszadói közül.....	37
13. ábra Kérdőív válaszok - Munkaterületek a Mezőgazdaságban	37
14. ábra Kérdőív válaszok - Külföldi mezőgazdasági munkások európai országokban.....	38
15. ábra Kérdőív válaszok - Külföldi mezőgazdasági munkások nyelvtudása	39
16. ábra Kérdőív válaszok - Várható fizetési tartományok külföldi mezőgazdasági munkára	40
17. ábra Kérdőív válaszok - Szezonális külföldi mezőgazdasági munkavállalás értékelése	41
18. ábra Kérdőív válaszok - Tervek a külföldi munkát követően	41
19. ábra Kérdőív válaszok- A külföldön megszerzett szaktudás hasznosításának területei.....	42
20. ábra Kérdőív válaszok– A külföldről hazatérők otthoni munkavállalásának fő okai	42
21. ábra Kérdőív válaszok- Hazatérés és mezőgazdasági akadályok	43
22. ábra Kérdőív válaszok szűrése - külföldön szerzett tapasztalat itthoni hasznosítása tevékenységi terület szerint Forrás: Saját Szerkesztés	44
1. kép Bálint Katalin kézműves termékei	45
2. kép Nagy Attila és Erika.....	46
3. kép VAM hallgatók Székelyvarságon Nagy Attilánál 2022	47
4. kép Szócs Levente és Zsófia kislányokkal - Csíkvacsárcsi - 2023.....	48
5. kép Biogazdaság Csíkvacsárcsiban - 2023	48
6. kép Nagy Zsolt - Recsenyéd, Hargita megye 2022	49
7. kép Pontos terv szerinti téli takarmányozás - Recsenyéd - 2022	50
8. kép Székely Gazdaszervezet Egyesülete logó Forrás: szekelygazda.ro.....	51
9. kép Gazdaképzés a Székely Gazdaszervezetek Egyesületénél 2021 Forrás:szekelygazda.ro	52

1. táblázat Foglalkoztatás nem, kor, gazdasági tevékenység és NUTS 2 régió szerint / Munkanélküliség - RO12 Forrás: Saját szerkesztés.....	29
2. táblázat Az Agrigarant munkaközvetítő versenytársai 2023-ban Hargita megyében. Forrás: saját szerveztés, ITM Harghita	33

9. Mellékletek

9.1. Kérdőív

A Székelyföldi Mezőgazdasági Munkavállaló Külföldi Munkavállalási Tapasztalatai, szándékai és a Hazatérés Dinamikája

A Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem Vidékfejlesztési és Agrármérnöki BSc szak végzős hallgatójaként a kutatásomban szeretnék választ kapni arra, hogy a Székelyföldi megyékből (Hargita, Maros, Kovászna) milyenek külföldi mezőgazdasági munkavállalási szokások, milyen körülmények befolyásolják az aktív korú álláskereső kiáramlását külföldre és az esetleges hazatérésüket?

A kérdőív kitöltése teljesen anonim módon történik, az eredményt kizárólag a szakdolgozatomhoz használom fel.

Köszönöm, hogy a kérdőív kitöltésével segíti munkámat!

Dimény Zsolt

(1) Mi az életkora?

- A. 19 - vagy annál fiatalabb
- B. 20-24
- C. 25-34
- D. 35-44
- E. 45-54
- F. 55-59
- G. 60 - vagy annál idősebb

(2) Neme?

- A. Nő
- B. Férfi

(3) Családi állapota:

- A. Egyedülálló (nőtlen/hajadon)
- B. Házas
- C. Elvált
- D. Élettársi kapcsolat
- E. Egyéb:

(4) Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

- A. Nincs befejezett iskolai végzettsége
- B. Általános iskola
- C. Szakközépiskola/gimnázium
- D. Főiskola / Egyetem
- E. Other:

(5) Kérem, értékelje 1-től 6-ig terjedő skálán, hogy az alábbi tényezők mennyire * befolyásolják a külföldi munkavállalási döntését:

(1: egyáltalán nem érzi fontosnak - 6: nagyon fontosnak érzi)

	1	2	3	4	5	6
Jobb pénzkereseti lehetőség	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Úgy érzi, nincs más választása	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Korábban már járt a választott országban	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ismerősei/rokonai az adott országban élnek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kedvezőbb munkakörülmények	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nyelvtanulási lehetőség	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Románia EU-s tagállam	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(6) Jelenleg külföldön dolgozik?

- A. Igen *lépjen a 8-as kérdésre*
- B. Nem

Dolgozott az elmúlt 5 évben külföldön?

- A. Igen
- B. Nem *lépjen a 22-as kérdésre*

(7) Milyen munkaterületen dolgozik/ dolgozott a mezőgazdaságon belül?

- A. Növénytermesztés
- B. Állattenyésztés
- C. Kertészet
- D. Egyéb:

(8) Melyik európai országban dolgozik/dolgozott?

☐ Németország	☐ Svédország
☐ Egyesült Királyság	☐ Ausztria
☐ Franciaország	☐ Svájc
☐ Olaszország	☐ Dánia
☐ Spanyolország	☐ Finnország
☐ Hollandia	☐ Norvégia
☐ Belgium	☐ Írország
☐ Portugália	☐ Luxemburg
☐ Egyéb	☐

(9) Milyen nyelvtudással rendelkezik?

	nem beszélem	alapfok	Középfok	Felsőfok
Angol	☐	☐	☐	☐
Német	☐	☐	☐	☐
Egyéb	☐	☐	☐	☐

(10) Az ön munkahelyét biztosító ország esetében jelölje meg az 1-től 6-ig terjedő skálán, hogy a választás során a felsorolt tényezők mennyiben befolyásolták a döntését!

(1: egyáltalán nem érzi fontosnak - 6: nagyon fontosnak érzi)

	1	2	3	4	5	6
Nincs szüksége munkavállalási engedélyre.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A választott országban jobb körülmények vannak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
A választott ország közelsége.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az ország Európai Unió tagállam.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kedvezőbb (pl. olcsó, gyors) közlekedési feltételek a külföldi munkahely és Románia között.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az ország nyelvének ismerete	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Az állástól függ, mindegy, melyik országban.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(11) Milyen havi fizetésre számít a külföldi munkával?

- A. 1000-1500 euró
- B. 1500-2000 euró
- C. 2000-2500 euró
- D. Több mint 2500 euró

(12) Mennyire elégedett a külföldi munkahelyével?

Kérem, értékelje a következő skálán, ahol 1 a teljes elégedetlenség, és 5 a teljes elégedettség

	Elégedetlen	Kevésbé elégedett	Közepesen elégedett	Nagyjából elégedett	Teljesen elégedett
Elégedett?	☐	☐	☐	☐	☐

(13) Érdemesnek tartja-e külföldön dolgozni szezonális munkavállalóként?

Kérem, értékelje a következő skálán, ahol 1 a nem érdemes, és 5 a teljesen érdemes:

	Nem érdemes	Kevésbé érdemes	Közepesen érdemes	Nagyjából érdemes	Teljesen érdemes
Érdemes?	☐	☐	☐	☐	☐

(14) Milyen csatornákon keresztül keres külföldön munkát?

- A. Internetes keresés
- B. Állásbörze
- C. Facebook hirdetés
- D. Ismerősökön (család, barát, munkatárs) keresztül
- E. Munkaerő közvetítő
- F. Jelenlegi munkahely révén
- G. Egyéb:

(15) Milyen tervei vannak a külföldi munka után?

- A. Visszatérés a hazájába és más munka keresése
- B. Külföldi munka folytatása
- C. Folytatás a mezőgazdasági területen a hazájában
- D. Egyéb...

(16) Mikor tervezi hazatérni?

- A. Rövid távú, néhány hónap
- B. Középtávú, 6 hónaptól 1 évig
- C. Hosszú távú, több mint 1 évig
- D. Nem tervez hazatérni
- E. Egyéb:

(17) Melyik megyébe térne haza?

- A. Hargita megye
- B. Kovászna megye
- C. Maros megye
- D. Más megye

(18) Pontosabban, melyik településre?

Válasz: _____

(19) Külföldön szerzett tapasztalatait milyen területen kívánja majd kamatoztatni?

- A. Mezőgazdasági termelés és növénygazdálkodás
- B. Állattenyésztés és állatgondozás
- C. Élelmiszerfeldolgozás és -gyártás
- D. Mezőgazdasági menedzsment és vállalkozásfejlesztés
- E. Kertészet és tájépítészet
- F. Biogazdálkodás és fenntartható mezőgazdasági módszerek
- G. Agrármarketing és értékesítés
- H. Mezőgazdasági tanácsadás és szaktanácsadás
- I. Vidékfejlesztés és közösségi projektek
- J. Egyéb:

(20) Mi lenne a fő oka a hazatérésnek és a helyi mezőgazdaságban való munkavállalásnak?

- A. Családi okok
- B. A helyi közösséghez való kötődés
- C. Jobb életminőség
- D. Saját gazdálkodás indításának lehetősége
- E. Egyéb:

(21) Milyen akadályokkal szembesülne leginkább, ha hazatérne és helyi mezőgazdaságban szeretne dolgozni vagy saját gazdálkodást indítani?

	Munkahelyek hiánya	Alacsony bérek	Földhöz jutás nehézségei	Piaci verseny	Szakmai ismeretek hiánya
Akadályok	☐	☐	☐	☐	☐

Tervez külföldön dolgozni a jövőben?

- A. Igen
- B. Nem
- C. Talán

(22) Milyen munkaterületen dolgozna mezőgazdaságon belül külföldön?

- A. Növénytermesztés
- B. Állattenyésztés
- C. Kertészet
- D. Egyéb:

(23) Melyik európai országban vállalna munkát?

☐ Németország	☐ Svédország
☐ Egyesült Királyság	☐ Ausztria
☐ Franciaország	☐ Svájc
☐ Olaszország	☐ Dánia
☐ Spanyolország	☐ Finnország
☐ Hollandia	☐ Norvégia
☐ Belgium	☐ Írország
☐ Portugália	☐ Luxemburg
☐ Egyéb	☐

(24) Milyen jellegű munkát keresne?

- A. Szezonális munkát vállalnék
- B. Állandó munkát vállalnék
- C. Mindegy, csak külföldön dolgozhassak
- D. Egyéb:

(25) Jelenleg van munkahelye?

- A. Van munkahelyem
- B. Nincs munkahelyem
- C. Tanuló vagyok
- D. Egyéb:

(26) Mennyire ismeri jelenleg a kiválasztott ország nyelvét?

	Semennyire	Gyengén	Megfelelően	Kiválóan
Nyelvtudás	☐	☐	☐	☐

(27) Mennyi időre tervezne külföldön dolgozni?

☐ Kevesebb, mint 1 év	☐ 6 év
☐ 1 év	☐ 7-10 év
☐ 2 év	☐ Több, mint 10 év
☐ 3 év	☐ Végleg le szeretnék telepedni külföldön
☐ 4 év	☐ Nem dolgoznék külföldön
☐ 5 év	☐ Other:

NYILATKOZAT

szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Dimény Zsolt
A Hallgató Neptun kódja: XRCMG2
A dolgozat címe: A romániai munkavállalók foglalkoztatása az Európai Unió mezőgazdaságában
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: Matematika és Természettudományi Alapok Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Matematika és Modellezés Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2024. április 28.

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Dimény Zsolt (név) (hallgató Neptun azonosítója: XRCMG2) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre **javaslom / nem javaslom**¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: 2024. április 28.

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.